

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL : (48 NUMERE)
In România un an . . . . . 10 lei
„ „ „ „ „ „ „ „ „ 6 „
In toate țările uniunii postale un an 12 „
„ „ „ „ „ „ „ „ „ 7 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
Bulevardul Ferdinand, 55. — București

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA
APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

DIRECTOR:
C. RADULESCU-MOTRU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

UN NUMAR:
25 Bani

Se găsește cu numărul la principalele
librării și la depozitarii de ziare
din țară

Prețul anunțurilor pe ultima pagină.
1/2 pagină: 10 lei.

No. 4.

DUMINICĂ 15 NOEMBRIE 1909

Vol. 7.

SUMARUL

NOUȚĂȚI:

O broșură în care se face apologia legii sinodale.—Un articol al lui Scipio Sighele.—Revista revistelor.

CESTIUNI ACTUALE:

C. DIMITRESCU-IAȘI. *Învățământul filosofic la Universitatea din București.*

POLITICA:

C. RĂDULESCU-MOTRU. *Naționalismul, cum trebuie să se înțeleagă.—III.*

CRITICA LITERARĂ:

PANĂ POPESCU. *Poporanismul literar.*

TEATRU:

EUGEN PORN. *Teatrul Național: «Pământ» de d-l Polizu-Micșunești.*

LITERATURA:

I. N. RĂȘINARI. *O cunoștință.*

NOUȚĂȚI

O broșură în care se face apologia legii sinodale.

Zilele acestea s'a redactat și răspândit în public de către d. Grigore Pișculescu, doctor în teologie, o broșură în care se face apologia legii sinodale a d-lui Spiru Haret.

Această broșură, după stil și argumente, poate fi considerată ca un răspuns la anathema aruncată de P. S. Episcopul de Roman, D. Gherasim.—Multe indicii sunt chiar, că d. Pișculescu are pentru acest răspuns învoiea cercurilor oficiale. Extragem din broșură câte-va pasagii, cari ne desvăluiesc tendința autorului:

«Vorbesc în numele unui principiu nesfârșit de scump inimii mele: al umanității evanghelice. Nu pot să zic că vorbesc în numele Sf. Evanghelii, fiindcă sunt un păcătos care nu am, peste păcatele mele, nici măcar stiharul diaconesc. Dar amintesc cu voce tare că Domnul a zis, în niște împrejurări etern memorabile: *Sâmbăta a fost făcută pentru om, și nu omul pentru Sâmbăta* (Marcu, 2, 27). El care nu voia jertfă, ci milă (Matei, 12, 7).

«Pentru cine judecă lucrurile din lumca aceasta — dela su-

prafață, o palmă mai adânc, legea sinodală actuală a venit fiindcă trebuia să vie; și dacă veți goni-o pe ușa aceasta, se va întoarce pe altă ușă, însă mă întreb, cu grijă, dacă ușă va rămâne teafără.

«Iată, însă, că acest câștig al tuturor este atacat, contestat, blestemat! P. S. Episcop al Romanului—ascet sever și legalist, fire anachronică și inaccesibilă durerilor noastre—atât în Senatul țării cât și deunăzi, în Sf. Sinod, s'a pus deacurmezișul drumului, strigând: Nu veți trece cu această lege, decât trecând peste mine!

«Eroism pierdut!... Oricât de atingătoare ar fi atitudinea acestui venerabil bătrân și oricât de adâncă ar fi convingerea lui, această convingere e îngustă și fără generozitate; ea trebuie temeinic răfuită. Acestei convingeri, după literă, îi așez în față convingerea mea cea după spirit (II Corinteni, 3, 6) Pe cei ce gândesc la fel cu legalistul Episcop îi pun în cântar cu cei ce gândesc la fel cu mine. Unei luni, pe care razele filantropiei evanghelice, cad din ce în ce mai oblice, îi contrapun lumea aurorii și a libertății noastre întru Iisus Christos (Galateni, 2, 4). De aceea, în toată nestânjenirea conștiinței mele și în numele unei mari majorități de preoți și de diaconi, de toate vârstele, printre care am mulți amici și cunoscuți, manifestez pentru legea cea nouă și împotriva P. S. Gherasim Salfirin.

«Ceeace mi-e infinit de scump este principiul din înălțimea căruia porcede această lege, fie ea reformabilă, fie ea, azi ori mâine, lovită de nulitate. E necesar să mai amintim nevoile mari și strigătoare, pe cari această lege să încearcă să le impace? E nevoie să mai spunem că Via Domnului, cea din Țara Românească, nu mai rodește astăzi decât aguridă? E nevoie să mai deșirăm, boabă cu boabă, mătâniile grele ale păcatelor, vicisitudinilor și feluritelor noastre neconformități bisericești?... O, vai de noi! doar nu ne-am legat la cap de fantazie, ci fiindcă ne doare.

«Oricare cuget generos, din țara aceasta, ceva mai inițiat în trebile, însemnarea și chimerea bisericii, nu se poate să nu se fi întrebat și să nu se întrebe, uneori, meditănd în singurătate sau tănuind în cercul câtorva prieteni intimi: «Unde mergem cu biserica și cu criza ce ne bântuește?» — Inacțiunea și nepăsarea încep să devie primejliioase. Oamenii de stat ai țării, fără deosebire de vederi politice, nu mai puteau și nu mai pot să stea nepăsători. E momentul suprem să ne aducem aminte, toți cu toții, de toate câte am observat, înghițit și suferit în zilele experienței noastre de oameni ai bisericii, și să mărturisim: în condițiile de până acum nu mai e de trăit ci de murit!

«Incredințarea mea că trebuie să isbutim vine chiar din mărimea răului care ne stă în față. E peste orice putere ome-

nească să mai oprim, cu vechiul sistem de diguri, apele năvalitoare. Ne preschimbăm sau nu?—este astăzi o întrebare urgentă, pentru biserica noastră națională. Cu imobilismul organic de până acum, nu putem înainta decât pe un singur drum: al înfrângerii confesionale. Cu spaimă trebuie să constatăm că rândurile noastre încep să se clatine și că unii dintre noi și-au luat lumea în cap, îndrăgind alte confesiuni».

* * *

Un articol al lui Scipio Sighele.

În ultimul număr al revistei florentine «Il Marzocco», Scipio Sighele publică un interesant articol intitulat *La crisi dell' infanzia*, în care arată în chip documentat cum criminalitatea la minori a crescut în ultimul timp în chip îngrijitor. După ce expune diferitele măsuri luate în America, Anglia și Franța, pentru a se opri acest mare pericol social, învățatul italian, caracterizează în următoarele cuvinte adevărate, modul greșit cum se înțelege astăzi educația tinerimei: «Toate distanțele se scurtează azi în lumea fizică ca și în cea morală. Legea noastră supremă este graba. Să înlăturăm cât se poate mai mult acele obstacole vechi ce se numesc timpul și spațiul — iată ținta către care alergăm. Și iată-ne pe cale să înlăturăm, sau cel puțin să prescurtăm, vârsta copilăriei! După cum noi îmbătrânim înainte de vreme, tot astfel copilul devine în mod prematur bărbat. Bărbat, prin dorințe și pasiuni — nu însă prin putere și statornicie. Și din acest dezechilibru între legea naturii și nevoile bolnăvicioase ale civilizației noastre — din această antinomie între ceea ce se vrea și ceea ce se poate — izbucnește în sufletul copilului drama, care adesea e delictul și care uneori e sinuciderea, fiindcă, — e trist să o spunem — și sinuciderea copiilor crește paralel cu delictul, în acest veac al nostru în care se pare că nu mai știm, că nu mai avem timpul să fim tineri».

* * *

Revista Revistelor.

Luceafărul, 16 Noembrie, Literatura semnată de obișnuiții scriitori ai revistei Al. Ciura, Maria Cunțan, M. S. Râmnicăneanu etc. O notă trivială pentru d. I. Scurtu, probabil ca răspuns la vre-o altă notă trivială a acestuia. Este curioasă persistența acestor trivialități în revistele noastre!

Pagini juridice 15 Septembrie. Un articol de St. Antim despre *Substratul economic al dreptului*.

«Prima funcțiune a dreptului civil e de a regula dreptul de proprietate. Pe măsură însă ce proprietatea se complică, — se înmulțește și se complică și regulile juridice; iar atunci când proprietatea se complică în așa grad în cât să dea naștere la sisteme economice, — regulile de drept se complică și ele și dau naștere la sisteme juridice: «cu progresul bogățiilor, a industriei și a comerțului, nasc noi trebuințe, cari au dat naștere la noi reguli de conduită juridică, tinzând a protege producțiunea și a asigura producțiunea bunurilor publice și private».

Economia națională Septembrie-Octombrie. Un articol al direcțiunii asupra *Scumpirei traiului*.

«Redusă dar situația dela noi, la adevăratele ei proporțiuni, nu mai începe înnoială că s'ar putea găsi mijloace pentru a înlătura unele cauze ale scumpirei traiului, fie prin legiferare, fie prin acțiunea comună a celor interesați, rezervând grija viitorului de a lucra pentru modificarea cauzelor mari și profunde cari prezidează organizația vieții economice și sociale moderne.

«O oarecare reviziune a tarifelor vamale, o așezare mai dreaptă a impozitelor, înlăturarea intermediarilor, o organizare a comerțului și mijloacelor de desfacere directă a produselor,

reducerea tiraniei carturilor și trusturilor la adevărata lor funcțiune economică, abținerea politicei dela legi de favoare pentru unele întreprinderi industriale și comerciale, iată atâtea mijloace cari ar însemna mult ca chestiune socială și credem că este de datoria oricărui conducător să procedă la înlăturarea anomaliei și la armonizarea intereselor.

«Pe de altă parte, cei împinși de greutățile vieții la protestări, vor găsi în ei înșiși energia de a reacționa întru câtva în potriva împrejurărilor, muncind mai mult și mai sistematic, animați fiind de o disciplină morală în care ordinea, cumpătarea și abținerea de la risipă să fie notele dominante».

Le Mouvement économique, 1 Octombrie. Un articol al d-lui N. Xenopol asupra *Portului Constanța*. De asemenea două articole documentate asupra situațiunii economice a Austriei și industria minerală din Serbia.

Viața Românească. Septembrie Literatură de M. Sadoveanu, Natalia Iosif, I. Minulescu, C. Sandu-Aldea, etc. C. Hoiescu: *Situația petrolului în industria și comerțul lumii*. I. G. Duca: *Cronica externă asupra evenimentelor din Grecia*. Judecata d-lui Duca este mai mult decât favorabilă mișcării ofițerilor.

«Mărturisim că nu vedem ce ar fi putut îndemna pe ofițeri să creadă că mântuirea poate veni de aiurea decât dela dâșii. Politicianii cari conduc Grecia nu se arătau întru nimic dispuși să-și schimbe deprinderile. În criza prin care Grecia a trecut, în ultimele săptămâni, ei s'au arătat tot așa de ușurateci, ca în trecut, și tot așa de credincioși concepțiunilor greșite, cari au adus țara lor în trista situațiune internă și externă, în care ea se află astăzi. În loc ca în ceasurile de pericol, când mai bine decât oricând vezi lipsurile organizațiunii tale de stat, ci să fi luat inițiativa schimbărilor, au re-luat drumul deșert al declamațiunilor. Și, când datoria le impunea cercetarea cu hotărîre a tuturor nevoilor publice și mărturisirea sinceră a păcatelor ei, au preferat să rămâe într-o vinovată inacțiune și să se illustreze prin gălăgioase fanfaronade. Nimic n'a fost în stare să-i aducă la înțelegerea realității: nici spectacolul întristător al prezentului, nici amintirea înfrângerilor trecute. Dealmintrelea, de ce ne-am mira că aceasta este mentalitatea clasei ocârmuitoare din Grecia? Nu sunt cunoscute oare condițiunile, în care s'a făcut educațiunea ei civică? Cine a uitat sub ce auspicii s'a trezit Grecia la viața modernă? Ea a început lupta pentru traiu în civilizațiunea vremurilor noastre, înarmată, pe de o parte, cu spiritul de bizantinism, pe care antichitatea i l-a lăsat drept moștenire, și, pe de altă parte, cu simpatia marilor puteri europene. Ambele aceste arme i-au falsificat judecata și i-au întunecat priceperea realității».

Țara Noastră. Sibiu, 8 Noembrie. Se reproduce după «Noua Revistă Română» bucată literară a d-lui I. Chiru-Nanov, publicată cu câteva săptămâni înainte, sub titlu *Joiana*. În această schiță, fiind vorba de viața unei nefericite vaci, se întâlnesc expresiuni, ca muget, poticnire, lănjală... cum este și natural să fie. Corectorul revistei din Sibiu, însă, probabil sub influența schiței d-lui Chiru-Nanov, rătăcește câte-va din aceste expresiuni și la adresa noastră. Motivul? Numitul corector vrea să laude revista *Cumpăna* ce va apare în București, și dânsului îi se pare, că nu poate să laude o revistă ce este să apară, fără să critice revistele cari apar. O amabilitate ca și multe altele.

Neamul Românesc, 8 Noembrie. Un articol, cu foarte multe subînțelesuri, și de aceea fără înțeles a d-lui N. Iorga: *Cea mai nouă binefacere dela Mișria Sa*.

În *Cronica ieșană*, care se continuă, d. A. C. Cuza-Ingrămădește la dovezi pentru a se stabili odată cu prisos lipsa sa de seriozitate.

CESTIUNI ACTUALE

INVĂȚĂMÂNTUL FILOSOFIC LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

— Memoriu prezentat consiliului Facultății de filosofie și litere în ședința dela 27 Octombrie 1909. —

Legea din 1864, la enumerarea materiilor ce trebuie să cuprindă fiecare facultate, stabilește pentru facultatea de filosofie și litere următoarele grupe de materii filosofice:

- 1) Psihologia, logica și metafizica.
- 2) Filosofia morală și estetica.
- 2) Istoria filosofiei.
- 4) Filosofia istoriei.
- 5) Pedagogia și didactica.

Pentru aceste materii, atât Universitatea din Iași cât și cea din București n'au avut la început de cât un profesor. La Iași a fost Simeon Barnuțiu, după moartea acestuia d-l Titu Maiorescu și mai târziu C. Leonardescu.

La București I. Zalomit.

La Iași Simeon Barnuțiu a făcut cursuri variate, între cari și un curs de pedagogie, mai târziu d-l Titu Maiorescu, a făcut cursuri de psihologie, logică, estetică, istoria filosofiei contemporane și filosofia istoriei. Leonardescu a variat lung timp între psihologie, logică, estetică metafizică și istoria filosofiei. În timpurile din urmă Leonardescu făcea și un curs de sociologie.

La București, după războiul din 1877, guvernul de pe atunci s'a gândit că e timpul să se dea o mai mare dezvoltare studiilor filosofice. Deja ceva mai înainte, trei cugetători distinși ilustrase cursurile Universității din București, făcând o serie de cursuri libere, *foarte frecventate*. Alexandru Odobescu făcuse un curs de arheologie, B. Petriceicu-Hașdeu, un curs de filologie comparată și Titu Maiorescu cursuri de filosofie.

Trei catedre noi universitare fură create și cei trei bărbați deja distinși pe câmpul literaturii, istoriei și al filosofiei fură numiți la catedrele din nou înființate. Cu acest prilej se încredință d-lui T. Maiorescu cursul de logică și istoria filosofiei contemporane.

Primul pas făcut, în sensul dezvoltării studiilor filosofice, ideia continuă de a-și face cursul și în legătură cu aceasta se creă o nouă catedră de pedagogie îmbinată cu psihologia și estetica. Măsura din urmă se generaliză și pentru Universitatea din Iași, o catedră identică fu înființată și acolo.

Catedra din București a fost în 1878 ocupată prin recomandarea directă de către Ion Crăciunescu; cea din Iași a fost ocupată prin concurs de către subsemnatul.

După moartea profesorului I. Zalomit, în virtutea titlului meu de profesor definitiv de filosofie și pedagogie, după recomandarea juriului universitar constituit adhoc, conform legii din 1864, am fost strămutat în anul școlar 1885—86 la București și însărcinat să fac cursul de *istoria filosofiei și etică*. Venit în București am făcut cursuri de istoria filosofiei antice, medii și moderne; în unul din ani, prin înțelegere cu d-l Maiorescu am făcut un curs asupra lui Kant și direcțiile filosofiei contemporane.

Deosebit am făcut în diferiți ani cursuri de peda-

gogie și istoria pedagogiei, de estetică, de psihologie comparată, de antropologie, de morală evoluționistă, de morală științifică și din 1896/97 am creiat cursul de *sociologie*.

Tot în virtutea titlului meu de profesor de pedagogie am fost însărcinat prin decret regal în 1892, să fac cursuri de *pedagogie teoretică și practică* în fosta Școală normală superioară, în locul lui I. Crăciunescu; iar la desființarea acelei școli am continuat, cu aceleași drepturi, activitatea mea ca maestru de conferinți de pedagogie teoretică și practică în Seminarul pedagogic, înființat în anul școlar 1899—900.

Catedra de psihologie, pedagogie și estetică dela Universitatea din Iași, rămasă vacantă din 1886, prin strămutarea mea la București, a fost ocupată prin concurs de către D-l I. Găvănescul.

Ideia dezvoltării studiilor filosofice continuând, s'au făcut încă noi creații de catedre de filosofie. La Iași s'a creat o catedră nouă de logică și istoria filosofiei contemporane, paralel cu cea din București.

La facultatea de filosofie și litere din București s'a deslipit mai întâiu cursul de estetică dela catedra lui Crăciunescu, însărcinându-se cu prelegerile de estetică un conferențiar, pe vremuri, colegul nostru de astăzi d-l M. Dragomirescu. Apoi s'a creat un loc de conferențiar de filosofie pe care l'a ocupat d-l Rădulescu Motru care s'a abilitat apoi ca docent de psihologie, estetică și istoria filosofiei. Ridicat la rangul de agregat și mai târziu la cel de profesor s'a înființat deci o *patra catedră de filosofie*, deosebit de un loc de conferențiar de sociologie pe care-l ocupă d-l Drăghicescu.

După cum se poate vedea din această scurtă schiță istorică, catedrele de filosofie s'au înființat după ideia de a da o dezvoltare tot mai mare studiilor filosofice în universitățile noastre, după mijloacele bugetare și după cum s'au putut găsi persoane mai mult sau mai puțin chemate pentru cultura ramurilor filosofiei și a pedagogiei. În aceste condiții n'a putut fi vorba de un plan de mai nainte chibzuit, după care să se facă noile creațiuni de catedre. Singurul plan *a putut fi* art. 259 din legea dela 1864, citat la început.

Ce a rezultat din această procedare empirică în crearea catedrelor de filosofie?

Vorbesc pentru universitatea din București.

A rezultat, cum eră firesc să fie, ca unele materii să fie reprezentate de mai multe ori, iar altele de loc. Așa d. e. pedagogia e reprezentată de două ori, psihologia de trei ori, estetica de asemenea, istoria filosofiei tot așa. Ba aici mai avem de observat un inconvenient care rezultă din fragmentarea materiilor. E natural ca profesorul de istoria filosofiei ocupându-se de evoluția cugetării filosofice în decursul veacurilor, să ajungă până în zilele noastre, pentru ca studentul să poată urmări în *întregime* ei această evoluție și să i se poată deschide orizonturi de lucrare viitoare, înarmat de experiența trecutului și cunoașterea tendințelor și direcțiunilor prezentului în încheieturile lor firești.

Impărțirea oficială fragmentează această materie, împărțind-o în două și însărcinând un profesor cu istoria veche și modernă și altul cu cea contemporană.

Fără îndoială, e departe de noi ideea de a ne ridică contra *specializării*, chiar *înăuntrul* istoriei filosofiei. Desigur un profesor de istoria filosofiei poate, să aibă *filosofi* sau *epoce întregi* de predilecție, pe cari le urmărește în amănuntele desfășurării lor.—Dar această specializare, care e *de dorit*, nu merge și nu poate merge atât de departe în cât să fie luată drept bază a împărțirii oficiale a materiilor pe catedre. Asupra înlesnirii putinței de specializare a profesorilor de filosofie voiu reveni mai la vale.

Tot din fragmentarea oficială a materiilor filosofice, împărțindu-le pe catedre a rezultat că unele materii esențiale nu sunt reprezentate de loc. Așa d. ex. nu e nimeni însărcinat să facă cursul de *Teoria cunoștinții*, materie fundamentală.—Nu există un curs care să îmbrățișeze întregul *sistem de filosofie*, desfășurând înaintea ochilor studentului legăturile firești dintre diversele discipline filosofice. Nu există nici cel puțin sub forma modestă a unei *Enciclopedii a filosofiei*.

Nu mai insistăm asupra unui alt inconvenient al fragmentării de astăzi, faptul că un școlar e silit să asculte psihologia la un profesor și logica la altul. Căci cei doi profesori pot să reprezinte sisteme diferite filosofice și atunci legătura firească dintre cele două materii fundamentale ale filosofiei rămâne *în umbră*. Pentru că nu trebuie uitat că filosofia e încă în stadiul *sistemelor*; ea n'a ajuns încă în acel stadiu al pozitivizării științifice la care a ajuns bunăoară fizica.

Și tot așa menționăm numai, faptul că fragmentarea materiilor pe catedre nu înlesnește în destul putința de dezvoltare în direcția *specializării*, fiecare profesor de filosofie fiind răspunzător numai de materiile pentru cari a fost numit.

Sunt o sumă de cercetări speciale, fie în domeniul experimental, fie în domeniul erudiției, cari alcătuiesc cu progresul timpului *ramuri noi* de cercetare filosofică; cari însă nu pot constitui *discipline filosofice* pentru cari să trebuiască create câte o nouă catedră. Ele rămân câmpul deschis pentru lucrările de specializare ale profesorului de filosofie, fiecare după pregătirile sale și după înclinațiuni și dispozițiuni individuale. Dar trebuie să fie stabilit prin organizarea învățământului filosofic, că profesorul e *de filosofie în genere*, și prin urmare răspunzător și în drept a se ocupa de întreg complexul materiilor filosofice și cu libertatea și obligația morală de a se specializa în cercetările sale în direcția preferințelor personale.

D-l Rădulescu-Motru are dreptate, într'una din publicațiile sale recente, observând că în universitatea noastră nu se fac unele cursuri filosofice cari tocmai reprezintă curente de gândire modernă. De sigur, nu se face, după cum am spus deja, nici psihologie infantilă, dar nici psihologia comparată sau cea etnică, nici filosofia științelor, nici filosofia religiunilor, și câte încă.

Nu mai printr'o organizare care să dea profesorului de filosofie întreaga răspundere pentru întregul complex de materii filosofice și grija pentru urmărirea problemelor, cari reprezintă direcțiunile gândirii contemporane—numai astfel se înlesnește specializarea fiecăruia în anumite direcții.

De ce punem astăzi în discuție chestiunea reorganizării

interne a învățământului filosofic în universitatea noastră?

— Răspunsul e lesne.

Cât timp cele 4 catedre de filosofie erau ocupate cu titulari, rămânea ca fiecare dintre noi să remedieze inconvenientele pe cât era posibil pentru partea sa.

Subsemnatul am făcut o serie de cursuri subsidiare, am căutat, cel puțin ca introducere la cursul de istoria filosofiei, să mă preocup de o schiță de *Enciclopedia filosofiei* și în cursul de istoria filosofiei să mă opresc la unele cestiuni de teoria cunoștinții, când ocazia se prezenta. D-l Rădulescu-Motru a făcut un curs de *Energetică*, și fără îndoială, tot așa d-l Maiorescu, cu ocazia teoriilor Kantiane, a trebuit să agite problema de «Teoria cunoștinții».

Dar acum, când două din cele patru catedre de filosofie au devenit vacante, e evident că a sosit momentul, să ne întrebăm și să chibzuim care e cea mai bună organizare de moment, care să înlesnească progresele ce suntem chemați, ca națiune, a le realiza în fiecare ramură din activitatea acestui popor.

Trebue să ne dăm seama: *ce vrem și ce putem realiza* în marginea mijloacelor bugetare de cari dispunem. Părerea noastră nu tinde nici la desființare sau înființare de catedre, nici chiar la schimbare de destinație.—Rămânem pentru moment la cele patru catedre de filosofie care există astăzi. Ceeace vroim e o simplă *repartiție* de materii și de activitate între cele patru *catedre de filosofie existente*, o simplă dispoziție internă de facultate, care va avea nevoie numai de aprobarea Ministrului, întru cât privește publicarea vacanții celor două catedre rămase libere.

Nu trebuie să perdem din vedere că libertatea nemărginită de care se bucură profesorul de filosofie în Germania își are *corectivul*,—în ceeace privește unitatea de sistem și îmbrățișarea întregului complex de materii fundamentale filosofice,—*în tradiție*. Fiecare profesor german știe că e răspunzător de întregul sistem de materii filosofice și lucrează în consecință. Concurențele în acelaș semestru sunt evitate prin înțelegerea în consiliul facultății — așa că în semestrul în care unul face bună oară logică, celalt face psihologie și viceversa.

În acelaș timp fiecare dintre ei are unele materii de predilecție în care s'a *specializat* și în care își concentrează partea cea mai însemnată a activității lui.

Mai e un corectiv în faptul că există douăzeci și atâtea universități. Aproape fiecare facultate de filosofie din aceste Universități se ilustrează printr'o anumită *specialitate*, așa că studentul german își poate face planul de studii după direcția în care voiește să și consacre activitatea, hotărând dela început ce universități are să viziteze, câte semestre are să stea la fiecare și la care se va opri pentru a promova. Evident că acest plan se schimbă uneori în decursul studiilor; dar aceasta nu schimbă întru nimic afirmarea noastră asupra putinții de *selecțiune* a studiilor, având de ales între atâtea universități.

La noi, unde nu avem de cât două universități, create de o jumătate de secol, și în cari tradiția nu poate deci exista, Statul trebuie, să se îngrijească mai de aproape ca să poată fi oferit studenților *complexul* studiilor necesare pentru o specialitate.

Principiile dar, după cari trebuie să ne orientăm trebuie să fie :

1. profesorul de filosofie reprezintă complectul disciplinilor cari alcătuiesc în esență *un sistem de filosofie*. Pentru a fi mai preciși, el trebuie să aibă puțința de a desvolta în părțile lor esențiale toate ramurile filosofiei.

2. profesorul de filosofie trebuie să aibă puțința ca în cei 35 de ani de carieră, să se *specializeze* și să lucreze în ori ce ramură îl îndrumază exigențele timpului, pregătirea și dispozițiunile lui.

3. profesorul de filosofie trebuie să aibă însă, pe lângă aceasta, obligația de a propune anumite materii speciale, în cari se va fi afirmat deja și cari reprezintă o parte din materiile fundamentale ale studiilor filosofice,

Cu modul acesta se combină nevoile de *unitate de sistem, cu reprezentarea completă a materiilor fundamentale ale filosofiei și cu libertatea de specializare a activității profesorului de filosofie, în decursul unei întregi carieri.*

Cu această organizare, studentul are posibilitatea de a asculta cursuri variate asupra aceleași materii, făcute de profesori diferiți, sau a ascultă și urmări cu mai multă sârguință sistemul unui singur profesor, sau a face și una și alta. În ori ce caz, *spontaneitatea gândirii și dezvoltarea personalității* au totul de câștigat prin această organizare și poate că e singurul mijloc, ca să ferim universitatea și de *lacune* în complexul gândirilor și de *unilateralitate și de rutina doctrinară.*

Cari sunt materiile fundamentale cari trebuie repartizate pe cele patru catedre de filosofie existente, ca *obligatorii* pentru fiecare catedră ?

Trei sânt problemele fundamentale ale filosofiei: înțelesul lumii, înțelesul vieții și valoarea propriei noastre gândiri. Disciplinele filosofice cari răspund la aceste întrebări au în genere caracterul *de sinteză a rezultatelor științei* dintr'un moment dat.

Unele din ele au o legătură mai strânsă cu o *anumită experiență*. Așa e pedagogia, care e în strânsă legătură cu experiența educației din familie și din școală; așa este *estetica* care e în strânsă legătură cu evoluția artei; așa sunt etica și sociologia cari sunt în strânsă legătură cu științele sociale.

În timpurile mai noi psihologia îndrumându-se pe cale *experimentală* în cercetările ei, câștigă un dublu caracter: de știință *experimentală* și de *știință fundamentală* pentru complexul studiilor filosofice în genere.

Consecuent cu vederile expuse până aici, planul de repartiziune al materiilor filosofice, pentru cele patru catedre de filosofie dela facultatea de filosofie și litere din București ar fi următorul:

1. *filosofia* cu materii speciale: *pedagogia și istoria pedagogiei.*

2. *filosofia* cu materii speciale: psihologia, logica și teoria cunoștinții.

3. *filosofia* cu materii speciale: *estetica, etica și sociologia.*

4. *filosofia* cu materii speciale: *istoria filosofiei și enciclopedia filosofiei.*

În ședința de Marți, 20 Octombrie, a consiliului facultății de filosofie și litere s'a accentuat de către subsemnatul nevoia de reorganizare a învățământului filosofic din această facultate.

Consiliul deliberând a alcătuit o comisiune de trei, compusă din d-nii profesori Rădulescu-Motru, M. Dragomirescu și subsemnatul cari să facă într'o ședință viitoare propuneri precise.

Comisiunea întrunindu-se și discutând asupra principiilor coprinse în acest memoriu s'a oprit la combinarea de mai sus, care a fost propusă consiliului facultății în ședința din 27 Octombrie.

Consiliul, după o cumpănită dezbateră a admis în unanimitate propunerea comisiunii de trei.

C. DIMITRESCU-IAȘI
Rectorul Universității din București

POLITICA

NAȚIONALISMUL, CUM TREBUE SĂ SE ÎNȚELEAGĂ (SFĂRȘIT)

III

Călăuziți de ideile lui Eminescu ne-am apropiat așa dar de adevăratul înțeles al cuvântului *naționalism*, de naționalismul cum trebuie să se înțeleagă.

Un popor întreg nu ajunge la o cultură viciată și la degenerare, din cauza a câtor-va elemente parazitare cari s'au introdus în mijlocul său, ci cauza răului este mai adâncă: ea stă în dispozițiunile sufletești ale poporului însuși. Paraziții nu pot pătrunde în corpul unei societăți sănătoase, sau, când pătrund, ei sunt puși în stare de *symbioză*, adică sunt obligați la o reciprocitate de servicii. Când corpul societății are însă într'ânsul ceva putred, atunci paraziții sunt la largul lor, și nu este nevoie ca imigrațiunea să-i înmulțească ci se înmulțesc ei singuri din sămânță curat autoctonă. Putrigai să fie că ies ciupercile în belșug! Și în țara noastră, din nenorocire, s'a adunat destul putrigai! Eminescu, cel d'întâi, de altfel, a spus-o cu curaj: «Drept că înmulțirea Evreilor în țările noastre a mers mână în mână cu reformele în sens liberal, că acestea au ajutat înmulțirea furnicarilor. Deja Regulamentul organic care a pus ciocoimea alături cu boerii vechi, dându-i o egalitate de drepturi, pe care n'o meritau, a făcut ca fiecare din acești noi aristocrați, cari *fugeau de muncă* și aspirau la slujbușoare, să aibă câte un asociat jidan supt formă de orândariu pe peticuțele lor de moșii; tot acel Regulament a desființat de jure breslele, aceste clase puternice și bine constituite de meseriași. În urmă, alte reforme și mai liberale au deschis ușa funcțiilor statului, înmulțite la infinit, tuturor feciorilor de popă și de negustori, cari nu reprezentau nici avere, nici inteligență, și cari găsiu mai comod a trăi din funcții plătite de stat și de comune decât din munca lor proprie, din îndeletnicirea cu meșteșugul părinților lor. Astfel s'a înmulțit *rușinea de muncă* și proletariatul condeului, această clasă veșnic nenorocită, condamnată la celibat și la mizerie, luptând prin ură, intrigi, calomnii și vicleșug pentru pânea amară a bugetului și înecând c'o rară obrăznicie orice muncă spirituală adevărată, orice merit adevărat». Și în același articol¹⁾: Se va găsi că lenea

«este caracteristică Românilui ridicat, pentru că s'a și ridicat din clasa leneșe, din privilegiații mici. Rămăne deci o singură clasă muncitoare, din a cărei exploatare trebuia să trăiască toată societatea română, țăranul. Dar chiar exploatarea directă era o muncă prea grea pentru aristocrația foștilor cafegii și ciubucii, de aceea s'au introdus pretutindenea câte-un asociat activ Kesaro-Kräesc—câte un Evreu!»—O civilizație care se ridică pe munca numai a unei singure clase sociale, ce sănătate poate ea să aibă? Și ne mai întrebăm apoi de ce s'au înmulțit la noi elementele parazitare?

În diferite rânduri,¹⁾ am avut ocaziunea să arătăm răspunsurile pe cari le dau oamenii de știință la întrebarea «în ce consistă cultura și civilizația unui popor.» Comparând aceste răspunsuri vedem acum că ele se sprijină pe același adevăr fundamental pe care l'a enunțat și Eminescu. Cultura sau civilizația unui popor, ziceau oamenii de știință, nu consistă în transformările materiale externe, care înconjură sufletul poporului, ci ele consistă în dispozițiunile sufletești ale acestuia, în deprinderile morale și intelectuale pe cari poporul le cucerește și le adoagă deprinderilor sale animalice. Acelaș lucru îl zice însă și Eminescu; căci *munca* pe care el o pune la baza culturii și a civilizației nu este altceva decât *actualizarea* deprinderilor sufletești. Între mediul extern care trebuie transformat și deprinderile sufletului, cari sunt energia potențială din care are să vină cauza transformărilor externe, stă faptul muncii, adică faptul *actualizării* deprinderilor sufletești. În cultura văzută a unui popor nu se găsește de cât atât cât s'a putut *actualiza* din dispozițiunile sufletului său, adică atât cât s'a putut exterioriza prin *muncă*. De aceea vorbește și Eminescu așa de des de muncă, și numai de muncă. Nu există violență de limbăgiu,—înmarginile unui stil de scriitor superior, bine înțeles,—pe care el să nu o fi îndreptat în contra celor ce vânează «câștigul fără muncă!» În această pricepere adâncă pe care el o are despre importanța muncii stă, de bună seamă, și rațiunea pentru care Eminescu este și astăzi atât de admirat în toate cercurile intelectuale ale neamului nostru.

Cu toate acestea, adevărul enunțat așa de bine nu a continuat să formeze până la sfârșit baza pe care Eminescu și-a edificat teoria naționalismului său. În loc de a continua analiza întreprinsă asupra deprinderilor sufletești pe cari și le-a dobândit poporul nostru în urma atâtor vicisitudini istorice; în loc de a despărți între aceste deprinderi ce este bun și ce este rău, și a căutat apoi să sprijine, prin mijloace potrivite, elementele bune contra celor rele; în loc să ajungă la formularea unui program practic pe baza căruia munca pozitivă a poporului nostru să se garanteze în contra parazitismului, iar parazitismul, fără multe declamațiuni patriotice, să fie canalizat treptat spre ocupațiuni modeste și folositoare; în loc de o teorie acceptabilă de un om de stat, Eminescu, după câte-va ezitări, termină cu teoria păturilor superpuse; o teorie prin care defectele sufletești ale neamului nostru sunt cu indulgență

acoperite sub motivul că ele sunt istorice și autoctone, iar toată vina nenorocirii noastre sociale este aruncată în spinarea câtor-va indivizi, cari în afară de numele lor de familie, nu aveau poate în ei ceva mai străin de cât aveau și alți indivizi puși totuși în rândul autoctonilor! De ce populațiunea rurală degenerază; de ce suferim de boale sufletești și corporale; de ce ne înstrăinăm cu ușurință averile lăsate de părinți pentru a ne duce la Paris și la Nisa să petrecem; de ce litera cărții învățate nu se prinde de creierul nostru, și copilul de țăran trecut prin școala primară, după doi trei ani dela părăsirea școlii, este analfabet; iar copilul ciocoiului este încă și mai rău, fiind-că este amoral; de ce viciile de toate soiurile fac adevărate ravagii în sânul societății noastre, în tocmai ca și în societățile sălbaticilor: de ce acestea și altele multe, pe cari este inutil să le mai înșirăm?.. Fiind-că, zice Eminescu «elementele de baltă», rămășițele Fanarului: Roseteștii, Gianii, Ferekizii, Costineștii, Caradalele, etc., cu un cuvânt, demagogia roșie a pus stăpânire pe țară! Aceștia, o mână de oameni, abat din drumul lor de până acum, adică de la munca lor cinstită, pe cei șeaze milioane de Români neași și autoctoni, și aceștia ca niște oi blânde se lasă să fie abătuți! Poate fi așa ceva crezut? Și înainte de toate, cum a putut să creadă așa ceva o minte ca a lui Eminescu? Înțelegem să creadă așa ceva un bărbat cu fire de demagog, un N. Iorga bunioară, care pentru a cuceri aplausele mulțimei este în stare să facă toate lingușirile și să zică că neam mai nobil ca al nostru, al Românilor, nu mai există pe suprafața pământului; că virtuți mai dumnezeiești ca în sufletul nostru, traco-daco-roman nu se mai găsesc nicăieri; dar la un Eminescu! la o minte așa de limpede și un temperament așa de puțin conciliant pentru demagogie! Să vedem pe scriitorul acesta, steaua literaturii române, încercând cu fantasia sa istorică, ca un Iorga oarecare, să reconstitue o rasă pură românească, autoctonă, și o altă rasă «a parvenților» și «a paraziților», pe cari apoi să le opue față în față, făcând din cea dintâi o victimă, și din cea de a doua un călău! Așa ceva este de necrezut! Trebuie să fi fost un motiv mai puternic care să îndemne pe un Eminescu să pună talentul său în serviciul unei teorii, care astăzi, s'a găsit așa de potrivită pentru capetele unor naționaliști de felul celor din jurul d-lor Iorga și Cuza! Trebuie să fi fost un motiv mai presus de interesul științei, — interes pe care o minte ca a lui Eminescu, știa să-l prețuiască, — trebuie să fi fost un motiv mai sfânt!

Și a fost în adevăr, un asemenea motiv sfânt.

Eminescu era cu mintea sa în țara noastră, scria pentru noi Români de aicea, pentru partidul care patrona *Timpul*, dar cu inima sa el era dincolo, în nenorocita țară în care copilărise, în frumoasa lui Bucovină! Și aci, vai! existau dușmani concertați pentru distrugerea populațiunii baștinașe română; aci existau, în adevăr, dușmanii cari pândeau fără milă pe frații săi Români! Eminescu scria în București la un ziar de partid; el apăra aci o politică de partid, și combătea o politică de partid; articolele sale erau pline de iubire sinceră pentru unii, și pline de ură pentru alții; dar numai în aparență: iubirea și ura lui adevărată trecea

1) *Cultura română și politicianismul* (1904) *Puterea Sufletească* (1909).

granița țării pentru a se revărsa dincolo în țara alor săi! Așa ne explicăm pentru ce frazele întrebuintate de el în *Timpul* sunt aceleași cu cele întrebuintate vorbind de Bucovina. Amărăciunea sa sufletească pentru cele ce văzuse dincolo îl pătrunsese până într'atât, în cât el nu mai vedea alte condițiuni de existență pentru neamul românesc întreg, de cât pe acelea cari se desfășurau în Bucovina. Din cauza nenorocirii acestei țări a devenit el naționalist, și și-a explicat și mizeria populațiunei noastre de dincoace, așa cum a explicat-o. Fraza lui maiestră este negreșit pusă în serviciul cauzei naționale a Românilor de aici, din Regat, dar ea nu exprimă adevărul, de cât când o repunem în mediul ei natural, în Bucovina! Aci ea pierde orice exagerare; și pentru Bucovina ea întrupează în sine arta desăvârșită, cu știința desăvârșită!

Să recitim în adevăr teoria naționalistă a lui Eminescu în aplicațiunea ei la starea Bucovinei, și vom vedea de îndată deosebirea. Acum suntem înaintea originalului.

«Și ce a devenit astăzi (la 1877, după o sută de ani de la răpire) obârșia Moldovei? Făgăduit'au fost Austria s'o ție în vechile ei legi și obiceiuri, bunurile mânăstirești să le întrebuinteze spre ridicarea poporului moldovean, răzășii să rămâie întru ale lor, târgoveții întru ale lor și multe alte lucruri au făgăduit.

Și ce au făcut din țară? Mlaștina de scurgere a tuturor elementelor sale corupte, loc de adunătură a celor ce nu mai puteau trăi într'alte părți, vavilonul babiloniceii împărății. Deși după dreptul vechiu, Jidani n'aveau voe nici sinagogi de piatră să aibă, astăzi ei au drept în mijlocul capitalei Lavra lor, iar asupra țării ei s'au svârșit ca un pâlce negru de corbi, expropriind palmă cu palmă pe țaranul încărcat de dări, sărăcit prin împrumuturi spre a-și plăti dările, nimic prin dobânzile de judă, ce trebuie să le plătească. Și, asta, în jargonul gazetelor vieneze, se numește a duce *civilizația în Orient*. Oameni, a căror unică știință stă în vânzarea cu cumpănă strâmbă și înșelăciune, au fost chemați să civilizeze cea mai frumoasă parte a Moldovei.

Poporul cel mai liber, și mai îngăduitor și-a plecat capul sub jugul celei mai mizerabile și mai slugarnice crase omenești. Pământul cel mai înflorit începe palmă ca palmă în mâinile cele mai murdare—raii Moldovei se umple de neamul cel mai abject. Și fiindcă la toate aceste procese de expropriare, agenții de împlinire au tantiemele lor, de aceea jidovimea și judecătorii merg mână în mână sub pajura creștină cu două capete.

«Fără a vărsa o picătură de sânge, fără muncă, fără inteligență, fără inimă, pune astăzi mâna pe un pământ sfânt, a căruia apărare ne-a costat pe noi râuri de sânge, veacuri de muncă, toată inteligența noastră trecută, toate mișcărilor cele mai sfinte ale inimei noastre.

«Și e plină de străini,
«Ca iarba de mărăcini;
«Și e plină de dușmani,
«Ca râul de holovani.

«Iar mila străinului
«E ca umbra spinului:
«Când vrei să te umbrești,
«Mai tare te dogorești.»¹⁾

Acesta este stilul care îi stoarce lacrimi, fiindcă este pornit dintr'o adâncă convingere, și redă tristul adevăr așa cum el este în realitate. În *Timpul*, stilul rămâne același, dar el nu mișcă, fiindcă nu mai este haina curată a adevărului!

Aci în Bucovina teoria naționalistă a lui Eminescu se verifică pe deplin. «Rasa mizerabilă și slugarnică,» compusă din «adunătura celor ce nu puteau trăi într'alte părți,» formează un pericol serios, fiindcă această «adunătură» reprezintă un procent mare din întreaga populațiune a țării. În Bucovina, «pâlcul negru de corbi» expropriază, în adevăr, palmă cu palmă, pe țaranul încărcat de dări, fiindcă pâlcul de corbi are sprinjinul indirect al statului: «jidovimea și judecătorii merg mână în mână sub pajura creștină cu două capete.» Dar noi, mulțumim lui Dumnezeu, n'am ajuns încă acolo!²⁾ Noi, sănătoși de am fi la suflet, n'am avea să ne temem de pâlcurile de corbi; acestea s'ar duce atunci de unde au venit.

Durerea lui Eminescu pentru cele ce se petreceau în frumoasa lui Bucovină era așa de adâncă, în cât niciodată ea nu i s'a șters din suflet. Tipul poporului nefericit era pentru el poporul din Bucovina. Acest tip l'a purtat mintea lui peste tot; și peste tot a adus aceeași explicare la nenorocirea popoarelor. Până și pe Unguri îi plânge Eminescu, aplicând teoria care îi sta lui la inimă! Alianța cu elementul evreo-german, acel element parazitar care stăpânește din Viena, ar plăti-o poporul unguresc, după Eminescu, cu: «mortalitatea și sărăcia țaranului, cultura prădătoare și estensivă a pământului, înmulțirea peste măsură a funcționarilor, advocaților și politicianilor de meserie, burlăcia claselor superioare...»³⁾ adică cu mizeria care sugrumă și pe poporul din Bucovina! Mielușei de Unguri, nimeni nu i-a compătimit mai sincer ca Eminescu! Și ar fi compătimit Eminescu pe orice popor, care ar fi avut în starea sa, fie cât pe de departe, o asemănare cu starea Bucovinei! Căci să nu uităm, Eminescu era înainte de toate un artist!

Un istoric renumit, de altfel, cum este neîntrecutul istoric german Mommsen, a amestecat adese ori în cercetările sale cele mai obiective asupra istoriei Romanilor și preocupări subiective! Așa se afirmă de către criticii lui competenți că Mommsen, în descrierea evenimentelor cari au adus formarea imperiului roman, i-a fost mai mult gândul la formarea imperiului german din zilele noastre, decât la cel roman! Și dacă un Mommsen, un istoric de meserie, a putut să facă acest amestec, cu atât mai ușor l'a putut face un artist ca Eminescu! Cine i-ar putea aduce acestuia o

1) M. Eminescu, *Răpirea Bucovinei*; articol apărut încadrat în negru în *Curierul de Iași* de la 30 Septembrie 1877. (V. *Scrieri politice și literare*, I, pag. 209—210).

2) Numai d. Cuza crede că și la noi magistratura este pusă în serviciul jidovimei v. art. sale din *Neamul Românesc*.

3) M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*. I, pag. 156.

vină pentru aceasta? Cu atât mai mult, când Eminescu, venit din Bucovina, găsea și aici la noi tot nenorocire și mizerie! Indemnul ca să dea aceeași explicație pentru starea socială de aici, ca și pentru cea de dincolo, era la dânsul aproape irezistibil.

IV

Acesta este motivul acel sfânt care a făcut pe Eminescu să vadă în decăderea noastră socială efectul păturilor superpuse, când în realitate această decădere este numai rezultatul defectelor noastre superpuse. Țăranul dela baza edificiului social român aduce la consolidarea acestui edificiu o parte de muncă pozitivă, și o parte de «lasă-mă să te las», curată marfă românească, care strică într-o largă măsură aceea ce rezultă din munca pozitivă; apoi deasupra țăranului vine albastrimea orașenească de toate categoriile, care aduce cu cât este mai sus, cu atât și mai puțină muncă pozitivă și cu atât mai multă marfă din aceea curată românească: palavre, risipă, înbulzeală la câștig fără muncă, minciună, și altele, și altele, până la supremul «ori, ori», adică ori mă faci ministru, ori sunt gata să dau cu piciorul la șandrama! Un așa edificiu, clădit prin superpunerea unor așa defecte sufletești, este greu să reziste la cea mai mică adiere de vânt; de ce dar am mai căutat noi să vedem și numele de botez pe care îl poartă aceia cari întrupează defectele? Formăm o aceeași pastă; o pastă foarte autoctonă, căci nici un popor altul nu revendică dreptul de paternitate asupra defectelor noastre!

Negreșit, omul din fire este inclinat spre antropomorfism; adică este inclinat să și explice mersul lucrurilor prin ivirea unor cauze cari au formă de oameni. Este mai greu să se conceapă cauza decăderii noastre sociale ca o înlănțuire de defecte sufletești, decât ca efectul voinței unor oameni în carne și oase, cari stau înaintea ochilor. De aceea, în totdeauna se vor găsi destui cari să dea crezământ explicărei că nouă Românilor, ne merge rău, fiind-că avem dușmani cari ne-au jurat peirea. Dar de aceștia, deși destui, n'avem să ne ocupăm. Ei sunt de bună credință. Marele rău pe care îl fac aceștia este că ei dau posibilitate celor de rea credință să se mențină în rolul de apostoli ai naționalismului.

Și la acești oameni simpli și de bună credință, trebuie să mai adăogăm și pe aceia de «*aceeași sufărință*» cu Eminescu; pe frații veniți din Transilvania. Eminescu căzuse în eroarea de a crede că la noi sunt pături superpuse din cauză că văzuse, în adevăr, în Bucovina o pătură superpusă despuind populațiunea românească de toate drepturile și bunurile sale. Frații noștri din Transilvania, cari vin și fac politică la noi, sunt ademeniți, din aceeași cauză ca și Eminescu, să cadă în aceeași eroare. Obişnuți în patria lor cu lupta de rasă, ei transportă această luptă de rasă și la noi. Pe Unguri, pe cari nu-i mai văd înaintea ochilor, îi înlocuiesc cu evreii, cu grecii, cu bulgarii, etc., și devin din cauza acestei iluziuni un fel de profeți cari încep să plângă pe ruinele neamului nostru, întocmai cum plâneau profeții cei vechi ai evreilor pe ruinele Ierusalimului!

Acești frați, veniți din Transilvania, împreună cu oameni simpli și de bună credință cari sunt din fire inclinați spre explicații antropomorfe, pregătesc o atmosferă prielnică pentru agitația antisemiților, antibulgarilor, antigrecilor, și a tuturor anti posibili. Naționalismul lor sincer devine pârgă de ridicare pentru un vanitos ca Iorga și pentru un antisemit ca Cuza! Ei, frații noștri din Transilvania, mai ales, având inima plină de amărăciunile din patria lor, nu mai caută să distingă condițiunile diferite în cari poporul românesc din Regat se dezvoltă, ci își pun punga și credința lor în serviciul unor naționaliști ca Iorga și Cuza, cari le aduc în schimb suprema consolare: că precum neamul românesc de dincolo de Carpați este nimic de Unguri, așa neamul românesc de dincoace de Carpați este nimic de Jidani! căci nimic de cine-va trebuie să fie neamul românesc, în tot cazul, pentru ca Iorga și Cuza să aibă un rol în această țară! Ce politicieni! Ce urâtă profesie! Când vor înțelege însă oamenii de bună credință, că le-a venit vremea să înceteze a mai sta ca instrumente în mâna tuturor ambițioșilor îndrăzneți? Când își vor aduce aminte, acești oameni de bună credință, că unul dintre marile defecte ale Românilor din trecut, a fost tocmai acela de a se lăsa cu ușurință să fie pus drept coadă de topor la ori și ce lovire îndreptată în contra a lor săi?

Oamenii de bună credință, și cu deosebire frații transilvăneni, să-și deschidă ochii! Dincolo de Carpați există o rasă care dușmănește de moarte neamul românesc și care vrea peirea lui; aceasta este rasa ungară. Reprezentanții acestei rase vor peirea Românilor nu ca oameni ci ca Români; căci ca oameni i-ar lăsa ei pe Români să trăiască și încă le-ar da și avantajii, numai să se facă Unguri. Dincoace de Carpați însă nu este nici o rasă care să ne dușmănească pentru faptul că suntem Români, ci sunt indivizi de origine deosebită ca a noastră și cari nu cer altceva mai bine, decât să fie socotiți ca Români. Cine ne dă nouă dreptul să respingem pe acești indivizi? Ideile ce ni le facem noi despre ei că sunt neasimilabili? După ce judecăm noi însă ce este asimilabil și ce este neasimilabil? Unde este criteriu nostru? Singurul criteriu pe care ni-l putem științificește permite este acela al liberei determinări. Aceia cari în deplină libertate de suflet se hotărâsc a fi cetățeni români, îndeplinesc prin aceasta și cea mai esențială condițiune a cetățeniei române! Căci cine ne dă nouă dreptul de a le scruta conștiința și de a le respinge hotărârea lor ca nesinceră? De ce cu același drept, n'ar bănuși și ei sinceritatea noastră? În timpul în care trăim nu există alt criteriu, decât acesta, sau cel puțin un alt criteriu care să se împace cu cultura europeană. Ungurii chiar, neîmpăcații noștri dușmani, practică și ei același criteriu. Te declari Ungur, din Român ce ai fost, dușmănia lor a încetat; — cuvântul tău este îndeajuns. Și pentru noi, nimica nu este în deajuns! Probabil că noi voim să rămânem la ce am fost, pe când Ungurii voiesc să meargă înainte! Când zic «noi», înțeleg pe compatrioții noștri rătăciți din jurul d-lor Iorga și Cuza. Pentru aceștia, Dumnezeu a împărțit lumea în două feluri de oameni: în Români și în oameni de ceilalți; oamenii ceilalți au facultatea de a se asimila

între ei în toate felurile, pe când Românii nu; ei rămân veșnic aceiași, autoctoni. În vremurile noastre de luptă și cucerire «veșnic aceiași» însemnează însă veșnic în urmă!

V

Interesele superioare ale neamului românesc, care bun Român nu vrea să le apere? Intenția celor mai mulți, nici o îndoială nu este, că va fi bună; dar dela intenție la faptă este o lungă cale. Mijloacele cari aduc săvârșirea faptei nu stau așa la întâmplare înaintea celui bine intenționat, ci ele trebuiesc alese, fiindcă între ele sunt unele bazate pe adevăr și altele bazate pe minciună. Și minciuna, Doamne! de câte ori nu este îmbrăcată în vestmintele cele mai strălucitoare pentru a ademeni privirea; și de câte ori dar mijloacele bazate pe minciună, nu sunt alese!

Așa sunt în special pentru apărarea intereselor neamului nostru mijloacele alese de Iorga și Cuza; minciuna stă la baza lor.

Neamul românesc, de astăzi, împărțit în diferite state, suferă din cauze multiple. De o parte, pentru a vorbi numai de trunchiul lui principal, în Bucovina și Transilvania, el este obiectul persecuțiunii nemiloase a unor popoare deosebite care vor să-și mențină în contra lui supremația în Imperiul habsburgic; de altă parte, în Regat, el este în luptă cu sine însuși pentru a se desbărâ de deprinderile nepotrivite cu cultura timpului și a-și apropia pe cele potrivite: naționaliștii trec cu vederea această diferență și ne vorbesc peste tot locul de lupta de rasă. Intocmai cum șovinistii unguri alarmeză pe compatrioții lor cu spectrul iridentismului daco-român, tot așa și naționaliștii din România alarmeză pe compatrioții lor cu spectrul alianței universale israelite. Vrea un șovinist în Ungaria să se facă indispensabil, atunci numaidecât ridică chestia iridentei; vrea un naționalist, ca Iorga și Cuza, să se găsească în treabă, apoi numaidecât începe să strige că le miroase a bani jidovești și că la noi partidele politice, profesorii, judecătorii, armată, presă, în sfârșit toate instituțiunile țării, sunt corupte cu banii alianței israelite!

Și acum consecința: Vor asupriții Români din Transilvania și Bucovina să protesteze contra asupritorilor lor și să facă apel la sentimentele Europei culte, atunci numai decât le răspund Ungurii, că ei nu fac nici pe sfert din aceea ce predică naționaliștii români din Regat, și că acei ce protestează să se mulțumească că la ei, în Ungaria, nu s'a ajuns încă la sălbăticia care transpiră din publicația *Neamul Românesc*! (ce blasfemie, Dumnezeu! acest cuvânt pus pe pamfletul ce apare în Vălenii de Munte!). Vor, de cealaltă parte, bunii Români din Regat să întreprindă o operă trainică de regenerare a sufletului național; să desvălească putrigaiul și să dea posibilitate corpului nostru social să se însănătoșeze, atunci încep țipetele desperate ale naționaliștilor autoctoni: că se calomniază țara, că se strică bunele obiceiuri bătrânești, că bietul Român nu se mai recunoaște într'atâta străinătate! La orice inovație dorită și plănuită, se răspunde cu acelaș gest de neîncredere: tot ce se plănuiește este după îndemnul Jidanilor!

Naționaliștii români din jurul d-lor Iorga și Cuza

nu pot concepe pe Români, decât sub înfățișarea de țărani naivi, cari au veșnic nevoie de epitropie. Că neamul acesta, dacă este menit și el să aibă un rol în Orientul Europei, este dator să lupte și să cucerească, după cum fac și alte neamuri, aceasta nu poate să intre în capul lor! Ei doresc pentru Români mijloace excepționale. Românii să învingă sorbind din lulea, și privind cum nourii se mișcă pe cer.

Și în credința aceasta, naționaliștii noștri au fixat și un program de acțiune: un program de soluțiuni pozitive la durerile neamului! Acest program, opera d-lui A. C. Cuza, este publicat în *Neamul Românesc* de la 30 Ianuarie 1908.

Ce găsim în acest program?

În afară de câteva idei luate din programul partidelor democratice, găsim câteva naivități demagogice, bune numai pentru a ademeni pe alegătorii de colegiul al II-lea și al III-lea, și o singură idee pozitivă, care însă este exprimată timid prin subînțelesuri.

Asupra ideilor democratice nu insistăm. Este evident că nici un om serios din această țară nu va discuta cu d-nii Iorga și Cuza, când și cum «să se revizuiască opera de împrumut din 1864», «să se creieze școli de administrație», «să se organizeze autonomia clerului», «să se organizeze școala», «să se creieze un credit industrial» și alte câte-va de acestea. Asemenea idei fac parte integrantă din programul partidelor serioase.

Trecem la naivitățile demagogice: Să se lichideze moșiile împovărate ale particularilor, pentru a fi împărțite țăranilor. Să se hrănească capitalul Casei Rurale cu tot excedentul bugetului! Să se desființeze capitația. Să se desființeze prestațiile. Să se îmbunătățească situația materială a corpului didactic! (De ce numai a corpului didactic? A tuturor!) Să se înlătore străinii de la furnituri și lucrări! Să se încurajeze mișcarea artistică națională! Să se înmulțească numărul soldaților pentru ca armata noastră să fie cel puțin îndoită ca a oricărui stat balcanic! etc.. Toate acestea, pentru a fi realizate, presupun mijloace bugetare. Ele sunt dar simple naivități pe cât timp nu se indică aceste mijloace. De unde bani pentru a plăti moșiile particularilor? pentru a avea un excedent în buget? pentru a te lipsi de capitație și de prestații? pentru a îmbunătăți soarta profesioniștilor? pentru a înlătura concurența de la darea furniturilor și lucrărilor publice? pentru a îndoii numărul soldaților? Ah! uitasem. Statul, ce treabă are decât să plătească? Dacă este Stat, să ia el bani de unde știe! vorba personajului, care a anticipat mentalitatea d-lui A. C. Cuza, în cunoscuta comedie a lui Caragiale.

O singură idee pozitivă găsim în program, dar aceea timid exprimată: alungarea străinilor din țară! D. A. C. Cuza n'are curajul să o spună pe față, dar aceasta rezultă din programul său, dacă este ca acest program să nu cuprindă dispozițiuni contradictorii. D. Cuza voiește, pe față, numai alungarea străinilor din sate. Dar unde să se ducă ei? La orașe? Dar atunci ar urma că noi singuri îi împingem pe străini să ia locul Românilor în comerțul și industria orașelor? Acesta nu poate fi gândul d-lui Cuza. Ca străinii să rămână străni pe o piață și să stea cu brațele încrucișate, aceasta iarăși nu se poate. Prin urmare, o singură soluție: să-i punem pe o corabie și să-i

înnecăm în mare! Aceasta rezultă, de altmintreli, și din alte dispozițiuni ale programului. D. Cuza vrea o armată numeroasă, dar care să nu cuprindă străini! Armata se compune însă din soldați, și soldații trebuiesc luați dintre muncitorii țării. Dar atunci iarăși, cum? Noi ne plângem pe deoparte că străinii concurează la muncă pe conaționali noștri, și apoi de altă parte noi singuri să le înlesnim străinilor reușita, dispensându-i de armată?

Singura idee pozitivă din programul dat naționalistilor de d. A. C. Cuza este prin urmare aceea care se subînțelege și anume: *gonirea străinilor din țară!*

Pentru a găsi o asemenea idee însă nu era nevoie de o prea mare încordare cerebrală. Poporul chinezesc a găsit-o de mult, și încă fără ajutorul oamenilor de știință!

O încordare cerebrală cere dinpotrivă ideea care se găsește în programul lumii culte europene: nu să gonești pe străini, ci să pui pe străini în serviciul intereselor naționale! Ca să gonești pe străini nu poți, și chiar dacă ai putea, la ce folos? Prosperitatea popoarelor nu cade din cer, ca un fel de pomână dumnezeiască, așa ca singura ta grijă să fie să nu lași și pe străini alături de tine pe pământul pe care cade pomana; ci prosperitatea să cucerește prin muncă! Cel ce muncește prosperă; cel ce nu muncește, sau *nu știe munci*, acela nu prosperă. Oricâtă distanță ar fi de altfel între poporul care nu muncește, sau nu știe munci, și între poporul care muncește, raportul între ele rămâne totdeauna același: acela care muncește prosperă în dauna celui ce nu muncește sau nu știe munci! Străinul din Germania, sau străinul din America, care știe munci mai bine decât autoctonul din România, este tot atâta de periculos pentru prosperitatea acestuia din urmă, cum este și străinul din București. Nu distanța face atât pericolul, cât felul de muncă.

Dar pentru a înțelege acest nou punct de vedere; pentru a propaga naționalismul adevărat, iar nu pe acela al d-lui A. C. Cuza, trebuie să ai încredere în puterea de muncă a poporului tău! Și nu este dat oricui să aibă o asemenea încredere. Sunt oameni fricoși și oameni curagioși; și întocmai ca și oamenii sunt și idealurile: unele isvorite din frică, și altele isvorite din curaj.

Idealul naționalist al d-lor Cuza și Iorga nu este idealul care convine celor cari au încredere în puterea de muncă a poporului român. Idealul d-lor Cuza și Iorga este un ideal isvorit din descurajare, și ca atare el nu poate face aderenți decât punând la contribuție patimile cele mai puțin nobile ale sufletului românesc. România pierd! Sunt însă gata d-nii Iorga și Cuza să o scape!.. Ce, la noi simțul ridicolului s'a tocit cu desăvârșire?

C. RĂDULESCU-MOTRU.

În numerile viitoare: *Scrisori către tinerime* de C. Rădulescu-Motru.

BIBLIOGRAFIE.

E. Lovinescu. *Critice Vol. I.* — Eminescu, Caragiale, M. Sadoveanu, Octavian Goga, I. Minulescu, E. Lovinescu, Em. Gârleanu, D. Anghel și St. O. Iosif, Contesa de Noailles, I. Basarabescu, Em. Farago, C. Sandu-Aldea, I. A. Brătescu-Voinești, Vasile Pop, Impresionismul în critică, Fragmente critice, Fantasiile asupra criticii și Literaturii.

CRITICA LITERARA

POPORANISMUL LITERAR

Se vorbește mult, la noi, despre un poporanism politic și despre unul literar. Pe cel politic l-a formulat și l-a pus în discuție d-l Stere. Pe lângă d-sa l'a studiat și d-l Rădulescu-Motru, în raport cu originea elementelor alcătuitoare și în raport cu tendința introducătorului său la noi.

Din acele discuțiuni, a eșit la iveală că poporanismul politic este o formă a democrației alcătuită dintr'un element *revoluționar*—ștergerea deosebirii de clase și organizarea întregii noastre gospodării numai pe temeliile țărănești, apoi dintr'un element *național*—apelul la desăvârșirea introducerii în viața politică a instituțiilor împrumutate încă dela 1848 din Apus, și apelul la străngerea rândurilor tuturor fiilor țării, pentru apărarea existenței Statului care nu a putut încheia în viața sa politică decât jumătate din neamul nostru. Cu această afirmațiune de elemente contradictorii, poporanismul politic este considerat ca o utopie.

Poporanismul literar, ca doctrină, a plecat tot dela teoreticianii poporanismului politic și într'o formulă tot așa de greoaie și misterioasă.

Din cauza aceasta d-l Duiliu Zamfirescu, vorbind la Academie, în discursul său de recepție despre «Poporanismul literar», l-a confundat cu literatura populară, cea nescrisă, adunată din gura poporului. D-sa, în loc de a cerceta în sine poporanismul poporanistilor, a cercetat literatura populară și a găsit reaua influență a curentului poporanist în faptul că poporanistii tind să readucă literatura artistică la limba nemăestrată a graiului poporului și la nivelul sufletului său simplu.

Această identificare a d-lui Duiliu Zamfirescu nu se poate susține pentru că una este literatura populară la care s'a gândit d-l Duiliu Zamfirescu și alta este poporanismul.

Literatură poporană este orice lucrare în care se oglindește sufletul poporului, cu graiul său necioplit și cu judecata și simțirea lui cea simplă.

În acest sens, literatura poporană se împarte în două ramuri: *literatura poporană nescrisă* și *literatura poporană scrisă*, dându-se totdeauna acesteia din urmă epitetul de *cărți poporane*.

Cuprinsul literaturii poporane nescrise, față de literatura cultă, stă în același raport în care stă cuprinsul botanicii și zoologiei față de horticultură și zootehnie. Într'o parte intră natura lăsată în voia ei, în alta natura meșteșugită. În sensul acesta, ca expresie a naturii «celei naturale», literatura populară cea nescrisă este opera unui întreg popor.

Literatura cea scrisă sau cartea poporană, este o operă individuală. Este opera unui cărturar ce pretinde să dea «poporului ceea ce-i lipsește, dar care să-i convie, să-i fie pe plac, să-i fie pe înțeles».

«Nici o carte nu va deveni poporană dacă ea nu vorbește în graiul cel necioplit al poporului; dacă nu resfrânge credințele poporului, speranțele lui, slă-

biciunile lui, dacă știe ceva mai mult decât ce știe poporul în patriarcala lui neștiință¹⁾».

Cărțile poporane au format curent literar în trecutul nostru, începând de prin secolul XVI până la jumătatea a II-a a secolului al XIX, până la Anton Pan.

Literatura poporană nescrisă a format un curent în veacul al XIX, când s'a dat importanță literaturii poporului, când s'a adunat, s'a tipărit și s'au îndemnat scriitorii ca să caute influențe la popor pentru naționalizarea limbei și literaturii culte, întocmai cum un horticultor altoește varietățile plantelor sale pe trunchiuri sau ramuri sălbaticе. Acest din urmă curent poporanist alcătuește elementul important cu care poporul a contribuit la fixarea temeliiilor limbei noastre literare, în veacul al XIX.

Poporanismul literar care s-a pus în discuție de către poporanistii politici, nu este literatura poporului, pentru-că nu oglindește limba și sufletul poporului.

Aceasta o spun chiar teoreticienii săi:

«Poporanismul... nu e o teorie, e un sentiment, e sentimentul de recunoștință, de simpatie și de datoric față cu țărâniea».

«In politică acest sentiment va îndemna pe cineva să lupte pentru revendicări politice și economice».

«In chestii culturale îl va îndemna să se jertfească pentru cultivarea țărâniei».

In literatură «poporanismul» va însemna atitudinea de simpatie a scriitorului față cu clasa țărânească—atâta tot⁴.

Să fim bine înțeleși.

„Poporanismul ca tendință nu însemnează să iei subiecte numai de la popor, nu însemnează să scrii spre a fi înțeles de popor, nu însemnează a scrie în limba poporului, nu însemnează a scobori creațiunea artistică la nivelul poporului, prin procedeul popular».

Din punct de vedere psihologic, e naționalizarea literaturii culte—căci literatura noastră cultă a început prin a fi servil imitatoare. *In această privință mișcarea noastră e continuarea mișcării începută încă de la 1840.*

„Din punct de vedere etic e, dacă nu simpatia pentru țaran, atunci când e vorba de dânsul, cel puțin lipsa de antipatie²⁾».

Așa dar, după tendință, poporanismul literar al poporanistilor politici, *nu este o scriere poporană* pentru că nu are pretențiunea de a da poporului ceea ce-i lipsește, dar care să-i convină, să-i placă, să-i fie pe înțeles.

Nu este nici în punctul de vedere al poporanismului de la 1840, care a naționalizat literatura cultă prin introducerea influenței limbii, cugetării și simțirii poporului în limbu și literatura scriitorilor culti, de vreme ce poporanistii se leapădă de subiectele literaturii poporane, de limba poporului, de înțelesul și de nivelul creațiunii lui artistice.

Ca să explice punctul de vedere etic, poporanistii revin încă o dată la *limba, cugetarea și simțirea*

poporului, de care s'au lepădat mai sus, ca să se lepede încă o dată și să spue cam care este adevăratul înțeles al poporanismului literar ce propovăduiesc:

«Dar la dreptul vorbind, nu-i acesta caracterul esențial al curentului poporanist, reprezentat în literatura românească prin Slavici, Creangă, Coșbuc, Agârbiceanu, Goga, Sadoveanu și alții; nu e vorba numai de subiecte luate din viața poporului, ci e vorba de naționalizarea literaturii prin limba, cugetarea și simțirea poporului, de către *cititorii* și scriitorii de curând eșiți din sânul lui, sau apropiați încă sufletește de dânsul».

«Acești scriitori vor zugrăvi adesea—nu totdeauna—viața săteanului, *dar mai ales îi vor apăra drepturile și interesele*».

«Prin urmare, *literatura poporanistă* — cel puțin cea din regat, fiind-că în Ardeal o bună parte din țărânie e ridicată la nivelul economic și cultural al unei burghezii — *nu e scrisă pentru popor, ci pentru intelectualii și clasele mijlocii, care sufletește nu s'au depărtat încă mult de dânsul și care, mai ales, i-au îmbrățișat interesele și aspirațiunile îndreptățite³⁾*».

Prin urmare, literatura poporanistă este o formă de propagandă a poporanismului politic printre intelectuali și clasele mijlocii, de unde vor să-și recruteze adepți politici.

Polemica iscată în urma discursului d-lui Duiliu Zamfirescu din Academie, între d-sa și poporanisti, a făcut pe aceștia din urmă să arunce misterul definițiunii literaturii poporaniste și să dea pe față adevărata tendință a acestei literaturi.

Acest fel de a face literatură subordonează—și chiar înlătură — tendința artistică de a mișca și recreia sufletul, unei tendințe didactice directe, care cere scriitorului să conducă, să dirijeze și să instruiască sufletele într'o chestiune oarecare.

La noi, această chestiune, în serviciul exclusiv al căreia poporanistii vor să pue literatura, este ideea lor politică. Ei nu pretind scriitorilor ca să miște sufletul poporului cu creațiuni luate din sufletul său, ori cu creațiuni adaptate sufletului său, ci pretind ca să arate printr'o desfășurare largă a ideilor lor, că cunosc în deajuns nevoile poporului, că au simpatie pentru el și că doresc ridicarea nivelului său economic și cultural și aceasta nu indirect, prin imagini artistice, cari să devie simpatice cititorului, ci direct și cu tendință instructivă.

«Moș Gheorghe la Expoziție» și «Rătăcirea din Stoborâni» ale D-lui Spiridon Popescu sunt cele mai instructive modele de literatură poporanistă, în sensul poporanistilor politici.

Curentele de felul poporanistilor noștri s'au ivit din când în când în literatură. Istoria literară cunoaște acest fel supt numele de *dogmatism*, considerându-l ca un obstacol care a eșit în totdeauna în calea literaturii și i-a oprit progresul.

Este știut că progresul ce se manifestă în viața socială prin tendința de a se înmulți cunoștințele exacte despre natură și despre om, are un similar și în literatură, întrucât literatura ca expresiune a sufletului o-

1) Hasdeu. Cuvinte din Bătrâni, II p. XVIII.

1) Viața Românească, An. IV, No. 7, p. 132.

1) Viața Românească, An. IV, No. 3 p. 275.

menesc, este ținută ca să reprezinte sufletul omenesc din ce în ce mai amănunțit, mai dezvoltat, mai bogat și mai variat după cum este nivelul progresului psihologic al timpului.

Așa de exemplu, Omer a reprezentat prin imagini artistice, cuprinsul sufletesc simplu al timpului său. Shakespeare a reprezentat tot prin imagini artistice cuprinsul mai bogat, mai variat, mai complicat al sufletului omului modern. Nici la unul nici la altul nu se surprinde tendința că ei ar voi să se arate că cunosc psihologia timpului. Însă când scriitorii au căutat să-și arate direct sentimentele și ideile impuse de condițiile lor sociale și economice, ori cunoștințele lor științifice, atunci, în loc de a ne prezenta în opera lor o imagine vie a sufletului timpului, au făcut ca medicul care ne arată în sala de disecție toate părțile din care se compune corpul omenesc, desfăcut și lipsit de viață. Cuprinși de acest curent, unii scriitori literari au căutat să se arate cunoscători ai instituțiilor politice; alte ori oameni învățați; alte ori moraliști; alte ori teologi fini; alte ori filosofi, etc. După cum erau chestiunile cari se împuneau culturii timpului, așa voiau să se arate direct unii literați ca să realizeze progresul sufletesc în literatură. Operile lor au fost însă lipsite de viață și au rămas ca un document de obstacol literar.

Astăzi, când se impune, culturii timpului, chestiunile sociale și economice, în diferite forme, poporaniștii noștri, vor să stabilească un curent în care literații să fie cuprinși de dogmatism politic exprimând în forme literare, dar fără nici o tendință literară, ideile doctrinei lor politice.

În chipul acesta poporanismul literar de astăzi este un obstacol eșit în calea progresului literaturii noastre.

PANĂ POPESCU.

TEATRU

TEATRUL NAȚIONAL: *Pământ*

piesă în 3 acte și 1 tablou

de d-l M. Polizu-Micșunești

Trei acte și un tablou, care ar putea foarte bine să fie numite, un tablou și trei acte, ori un act, un tablou și iarăși două acte, și așa mai încolo, căci ceea ce d-l Polizu-Micșunești chiamă o piesă nu e decât o serie cinematografică de scene de tot soiul: vesele, poetice, idilice, crotice, triste, îndurerate, sombre, macabre. Nu lipsesc nici scene ridicole,—nu știm însă dacă, cu sau fără voia autorului.

Toate aceste multe și diferite scene, plus nenumăratele tirade împotriva autorității școlare, împotriva stăpânirii, împotriva arendașilor, a proprietarilor, etc., sunt legate ca și filmurile cinematografului, doar printr'o contingență exterioară și prin aceia că fotografatul e unul și același individ.

În teatru însă, se cere o altă cauzalitate, una interioară, sufletească, bine motivată, iar toate personagiile piesei trebuie să-și aibă rostul lor, să fie neapărat trebuincioase pentru desfășurarea acțiunii, a subiectului ce și-a propus autorul. E drept, avem și în *Pământ* un «subiect» care ocupă câteva scene din primele două

acte și care ar fi oarecum centrul în jurul căruia autorul a înșiruit nesfârșite epizoade cu caracterele amintite mai sus. Dar dacă unele din aceste epizoade, prin pitorescul lor și avântul liric cu care sunt scrise, dovedesc că d-l Polizu posedă un remarcabil talent poetic, o simțire aleasă și că e înzestrat cu o viziune foarte plastică a masselor—în schimb, așa zisul subiect al piesei, prin graba și superficialitatea cu care e tratat face dovadă de un foarte slab talent dramatic.

Steluța Șoimeanu e învățătoare. Deși pare că e o fată cuminte, ea respinge pe învățătorul Mihaiu, care o iubește, și se grăbește să ia în căsătorie pe Șerban Smoleanu, un tânăr proprietar îndrăgostit de ea, un om neurastenic, degenerat însă foarte bogat. La început Șerban a vrut-o doar ca amantă, dar la refuzul Steluței, el numai decât admite și căsătoria și trimite pe măicăsa, coana Roxandra, care vine de-o roagă pe Steluța să consimtă a lua de bărbat pe Șerban. Totul se petrece repede, telegrafic și nefiresc.

Mai întâi ce rost au și din ce pricină vin înlocuirile în slujbă a lui Mihaiu și a Steluței la începutul actului? Probabil, numai ca autorul să poată plasa tiradele revoluționare ale lui Mihaiu împotriva stăpânirii. Apoi cum se face că mama lui Șerban, Coana Roxandra, văduvă de boer, bogată, e numai de cât dispusă să admită căsătoria fiului ei cu o simplă învățătoare, ba chiar se umilește ea ca s'o convingă la aceasta pe Steluța? E un personaj fals, neverosimil această Doamnă Roxandra.

În actul al doilea, vedem unde a ajuns după doi ani căsnicia boerului cu învățătoarea.

Șerban din neurastenic ce era, este acum nebun de-a binelea. Timp de doi ani și-a chinuit nevasta cu pasiunile lui «sterpe» de degenerat.

Steluța e slabă, ofilită «parcă i-ar fi supt sângele strigoii». Șerban își dă seama de starea în care se află și după ce ne delectează cu câte-va momente de fierbințeală și de aiurări, în care pomenirea numelui lui Eminescu e un gest urât, isbucnește în tirade violente împotriva părinților săi pe care ni-i recomandă astfel: «Un tată alcoolic, desfrânat; o mamă linfatică». Li acuză că i-au dat o educație greșită și spune mamei (căci tatăl e mort) ce creștere ar fi trebuit să-i se dea ca să nu ajungă în halul de «degenerescență» în care se află acum. Cum vedem un nebun foarte cuminte care, dacă actul era mai lung ar fi fost în stare să debiteze un întreg sistem de pedagogie. Dar cuminența aceasta a nebunului nu e și ea decât un «truc» al autorului pentru tirada împotriva desfrânării clasei de sus. Tot în acest act avem niște tirade eftine, fără nici o legătură cu subiectul, în contra arendașilor și proprietarilor, puse în gura lui moș Dragomir, care vine din partea obștei sătești să ceară moșia Smolenilor în arendă. Liber e d-l Polizu Micșunești să aibă orice păreri dorește în chestia agrară, dar în țara cea mai liberă din lume e un anahronism să recurgi la teatru ca să-ți exprimi doctrinele politice. Ai pentru aceasta presa, întrunirile publice, parlamentul, unde poți spune tot ce poțtești. Se vede însă că așa ne-a fost dat nouă: Să vedem politică în teatru și teatru în politică...

LITERATURA

O CUNOȘTINȚĂ

Dar să nu imităm pe autor și să revenim la subiect. Steluța, sătulă de chinurile îndurate în decursul căsniciei, se hotărăște să-și părăsească soțul bogat, însă bolnav, și vindecată—dar și pedepsită pentru orgoliul ei van și pentru mirajul măririi false, se întoarce printre ai săi unde va regăsi odată cu dragostea credincioasă a fostului învățător, Mihai, viața săracă dar sănătoasă a mediului ei firesc. Cu acestea piesa e de fapt sfârșită. Autorul face însă să urmeze un al treilea act, reprezentând viața la țară într-o zi de Paște. Actul acesta e vioiu și plin de mișcare; se cântă, se râde, se saltă; e pitoresc și ar fi chiar foarte frumos dacă autorul ar fi renunțat la unele tirade și n'ar fi exagerat spiritul erotic al femeilor dela țară, caeace mai micșorează și prestigiul moral pe care «*Pământul*» vrea să-l dovedească la țărâtime. Prin felul însă cu totul deslegat de subiect cum e scris acest act, el ne reamintește scenele de balet, «marile divertismente» din unele opere. Doar la sfârșitul actului se caută o legătură cu restul, prin sosirea Steluței, care e numaidecât îmbrățișată de Mihai cu care părăsește imediat scena.

Ultimul act-tablou deasemenea nu are nicio legătură cu cele precedente. E o idilă în munți între un cioban moț, Sorin și o țărancă Măriuța. Întâlnim și aci calități de lirism și pitoresc la autor, micșorate însă de acelaș erotism brutal și de o legare artificială cu restul prin apropierea nebunului Șerban, care după niște urlete tragicomice «Steluțo! Steluțo!...»—se aruncă într'un lac din apropiere.

Din *Pământ*, cum ziceam mai sus, printre nesfârșitele scene, tirade, teze, ce-l alcătuiesc, nu se reliefează ca ceva deosebit decât scenele poetice și de viață simplă, de țară, care sunt bine prinse și care încadrate în frumoasele decoruri cu care a fost montată piesa, au impresionat în chip plăcut. Tiradele sunt eftine și nu totdeauna convingătoare iar teza fundamentală, aceea de a arăta numai sănătate, vigoare și fecunditate... la țărani, iar la boeri numai desfrâu și degenerare, e falsă și părtinitoare.

Autorul nu se poate plânge de artiștii ce i-au interpretat piesa. Din potrivă, sunt de admirat artiștii Teatrului Național care au întrebuițat tot talentul lor pentru a ridica pe cât era cu putință calitățile piesei și a-i micșora defectele.

D-l Atanasescu în Șerban, s'a relevat pentru întâia oară ca un talent foarte serios dela care așteptăm multe lucruri frumoase. Mărturisim, că aparițiile sale de până acum, în «*Institutorii*,» în «*Avarul*,» nu ne entuziasmase prea mult. Cu rolul lui Șerban, d-l Atanasescu a dovedit însă că atunci când vrea, poate compune bine și frumos. În Steluța, d-na Olimpia Bărsan a avut momente foarte dramatice. Talentul d-sale e în continuu progres. Foarte natural și sugestiv d-l Ion Petrescu în Moș Dragomir. Duetul idilic din ultimul tablou a fost foarte gentil interpretat de d-ra Macri și de d-l G. Mihăescu. D-nii Mărculescu, Belcot și ceilalți artiști atât izolat cât și în ansambluri au meritat aplauzele publicului cu care au binevoit să împărtășească și pe autor.

EUGEN PORN

De câțeva vreme mă apucasem de pictură. Înălăturasem orice altă ocupație și mă devotasem cu trup și suflet acestei arte. Deși în școală nu puteam trage măcar câte-va linii perfect de bine la un desen pe care maestru nostru—un om cu desăvârșire plictisit și ignorant—mi-l așeză la întâmplare în față, totuși simțeam în mine o plăcere nespuse de mare să cuget ore și zile întregi asupra vreunui tablou expus în vre-o vitrină, asupra fiecărei trăsături ce mi se întipărea cu, încăpățănare în minte; și aveam o nespuse de plăcută senzație când, după atâta timp de gândit, descopeream subiectul autorului. Atunci, ah! cât ași fi dorit să fie alături maestru meu de desen, să-l pot întreba numai atât: Imi puteți explica ce reprezintă acest tablou D-le?... să-l văd cum își aruncă surprins ochii aceia mici, adormiți, fără nici o scântee de inteligență și cum pleacă stupid dând din umeri, să-i strig încet la ureche: Ah! dar spuneți-mi, D-le profesor, puteți înțelege vr'o dată ce reprezintă..... și ași fi fost pe deplin mulțumit.—Cum zic, din școală nu m'alesesem cel puțin cu o regulă rece de perspectivă, bine înțeleasă, căci nu aveam de la cine. În urmă m'am hotărât să fac cu singur studiul acestei arte, citind viața și operele pictorilor mari și culegând d'ici, de colo, reguli privitoare la ea. Am pus în practică tot ce învășasem dar nu răușcam și pace. Eră o caznă și o frământare zadarnică. Ah! și nu-mi eră mai mult necaz dar aveam concepții sublime și toate, toate, numai dintr'un singur semn prin care doream să ating perfecția, d'odată erau cu desăvârșire stricate, și același semn fatal venea în toate lucrările mele: eră o umbră neagră, mohorâtă ca un nor de furtună, care așternut numai într'un singur punct al tabloului se întindea ca o cobe peste tot.

Eram desperat, nu mai puteam începe nimic nou de spaimă să nu stric. Vr'o lună de zile am lăsat totul la o parte cu gândul de a nu mai lucra nimic, niciodată; totuși dorința m'a învins. Reîncepui lucrul cu un tablou vechiu, neisprăvit, căruia îi trebuia numai o simplă modelare, câte-va linii și al cărui subiect mă urmărea pretutindeni. Eră o diversitate de idei cari într'unele momente, foarte rar, se puteau combina: Un ocean întins de apă, liniștit, absolut liniștit, o stâncă singuratică, stearpă și prăpăstioasă; deasupra de tot o femeie în picioare, palidă, cu părul în valuri negre lăstate pe corpul gol, liniștită ca și apa, cu o mână sub bărbie, privea tristă la picioarele stâncei în adâncul apei unde proecția unei corăbii naufragiate se vedea încă izbindu-se de stâncă.—Inserase când începui să-i dau umbră,—tocmai momentul potrivit;—întinsei pensula în vopseli și mă pregătii să le aștern... când prin fața ferestrei joase a camerei în care lucram, o umbră neagră trecu ca fulgerul și-mi astupă o clipă orice rază de lumină.

Mă ridicai speriat în picioare și privii tabloul; era în bună stare. Cu toate acestea spaima acelei umbre mă rețină să reiau locul; amintirea trecutului mă pironise.

În același moment un șoptit abia auzit, ca un oftat prelung mă făcu să întorc capul. La spatele meu un bătrân slab, galben, scofâlcit la față, cu ochii mici, aproape adormiți, cu barba mică și rară, așezat pe scaun își ștergea liniștit fruntea de sudori. Tresării o clipă, apoi cuprins de furie mă îndreptai spre el :

«Mă rog dar ce va să zică îndrăzneala aceasta, Domnule ? Bătrânul părea că nici nu aude ; își ținea privirile fixe pe tabloul meu, buzele îi tremurau ca de friguri. — «D-le îți ordon să-mi părăsești camera... înțelegi», îi strigai ca eșit din minți.

Liniștea lui mă întărâta și mai mult ; simțeam un tremur puternic în tot corpul, groaza îmi inspirase în momentul acela un gând nebun : îmi venea să-l strâng de gât să scap odată de zguduiri dureroase sub cari mă ținutise ființa aceia misterioasă.

Nu îndrăzneam să-i mai zic ceva, nici chiar să-l rog să aibă milă de suferința mea și să mă lase ; iar el nepăsător îmi examina cu deamănuntul fiecare punct al tabloului. D'odată se ridică de pe scaun ; O seninătate neexplicabilă îi luminase fața, ochii i se umezise de lacrimi și șovăind pe picioarele slabe, cu o dragoste nemărginită, mă înbrățișă :

«Prietene iartă-mi îndrăzneala,—îmi șopti cu vocea întretăiată de suspine,—iartă-mă, iubite prietene, că te-am turburat. Ah ! e o operă sublimă ! E o concepție ideală ! Iată adevărata artă. Astăzi toți se țin de realitate, toți se târăsc prin noroiul realității ; gândirea, singurul dar deosebit al omului, este încătușat de realitate ; nici o simțire frumoasă, nici o tendință mai înaltă, demnă de această ființă perfectă ; nimic, nimic frumos, nimic desăvârșit. Unicul scop astăzi, este mulțumirea individuală, folosința materială, în sfârșit : stomacul ! Omul s'a reîntors la bestialitate. Vai ! de aceia viața în timpul nostru e o povară, de aceia e grozav să trăești. Nu urmărim nimic, cu toate că legea ne dictează. Tendința către ceva sublim, ceva nespuse de frumos, care ne-ar face fericiți aici pe pământ, este cu totul înlăturată ! astăzi moartea e singurul nostru bine !»...

Bătrânul tăcu ; își șterse lacrimile ce-i copleșise ochii și se îndreptă spre ușe : «Încă odată, iartă-mă prietene, sunt bătrân, sunt slab, iartă-mă... Să ne despărțim ca doi buni prieteni căci numai nbi îmi pare că ne înțelegem.»

Îmi întinse cartea de vizită și dispăru ca o nălucă pe ușe. Mă rezamai cu fruntea de sticla rece a ferestrei și-l căutai mult timp cu privirea pe strada strimțată și întunecoasă pe care câteva felinare cu lumina lor palidă, împăenjenită, începuse să licărească. O pusderie de gânduri îmi stărnise bătrânul în acele câteva clipe cât șezuse la mine ; era o luptă cumplită în capul meu, în care nici unul nu eșia învingător. Îmi văjiia urechile simțeam fierbințeli în tot corpul, iar la urmă, zdrobit de oboseală, mă trântii pe canapeaua de alături de mine și rămăsei așa multă vreme, pradă gândurilor. Bătrânul devenise pentru mine o enigmă. Trebuie să vă mărturisesc că pe atunci eram foarte superstițios și aceasta conclucra mult la turburarea mea sufletească. Nu puteam dormi, cu toate că aceasta ar fi fost singura mea scăpare de acea neliniște. Mă ridicai ; în casă era întuneric, dibuii binișor lumânarea și o aprinsei. Toate

lucrurile mele erau în neregula în care le lăsasem ; tabloul abia luminat era superb și-l admirai așa multă vreme ca și când n'ar fi fost opera mea. Doamne ! ce mulțumit eram ! Să poate să fi răușit eu perfect ?...parcă nu-mi venea să cred. Nebun de bucurie îl ridicai binișor, strânsei toate obiectele mele de lucru și le închisei ca pe niște moaște sfinte în dulap. Nu putui rămâne în casă ; dorul de a vedea pe bătrân, de a-i împărtași bucuria mea mă înboldea puternic ; cătai cartea de vizită : Frantz Gerussi.—Pictor. Strada V. 11. Intr'o fugă pornii pe străzile întortochiate ale orașului. Când ajunsei în fața casei sale, bătăile inimii erau așa de repezi, în cât respirația aproape mă astupa ; o teamă neexplicată mă opri să intru înăuntru. Intr'o cameră se aprinse lumina și după puțin timp sunetele plângătoare ale unui flaut pătrunse ușor, abia simțite, prin aerul rece al nopții. Era atât de duios cântecul încât fără voia mea mă podidi plânsul.

Eră plânsul aceluia flaut, era durerea nespuse de grozavă ce se întrupa în vuetul acelor note. În urmă, cu un prelung suspin, cântecul se stinse ca într'o amorițire. Deschisei portița dela grădina din fața casei și pășii pe scară până la ușa camerei de unde se auzise cântecul. D-nu Frantz Gerussi... O clipă se făcu liniște profundă în sufletul meu, respirarea aproape încetase. Bătrânul veni cu lumânarea și deschise ușa. La vederea mea, grijea i se întipărise pe față, tremura. Privirea speriată părea că mă întreabă : ce s'a întâmplat ?... Căutai să-l liniștesc prin expresia ce voiam să dau feții, dar nu eră chip ; cântecul acela trist mă adusese în starea mea obișnuită.—«D-le Frantz mă vei erta că-ți fac o vizită atât de neplăcută ?... O mare fericire m'a împins să ți-o împărtașesc. Tabloul e admirabil ; abia astăzi am putut să observ lucrul acesta și trebuie să-ți mulțumesc din suflet pentru vizita ce mi-ai făcut... n'ași fi putut în viața mea să mă opresc la vr'o limită. Ești salvatorul nenorocirei mele, fără d-ta ași fi fost pentru totdeauna pierdut.

Incepui să-i desvăluiesc cu deamănuntul întreaga poveste a fatalului semn care mă făcuse să mă port atât de rău în ziua vizitei sale. Bătrânul își trase scaunul mai aproape și cu o vădită atenție îmi urmări întregul șir al tristei mele povești. Părea mult mai blând și mai cugetător, purtat în voia visurilor, în acea noapte, în camera lui săracă, semiobscură, sub lumina oarbă a unei lumânări ce sfârâia lipită într'un colț al mesei de lucru, aruncând umbre pale pe pereții scunzi, acoperiți de sus până jos de felurite tablouri. Fiecare colț, fiecare obiect, fiecare tablou, purtau aceiași urmă adâncă a tristeții. În toate eră armonizată durerea. Când isprăvii de povestit, el rămase multă vreme nemișcat, cu privirile duse departe prin întunerecul greu al nopții. Era tăcere deplină ; clopotul ceasornicului de la catedrala orașului în care ne aflam, anunță cu sunete clare, cadențat, miezul nopții. Bătrânul Frantz se sculă ca dintr'un vis, își îndreptă ochii aproape stinși către mine : «O, câtă asemănare»..., șopti el și vocea-i răsărea greoaie, întretăiată, ca un vibrat al unui instrument desacordat.

«Câtă asemănare !... Dumnezeule !... Lacrimile îi porniră șiroaie pe obraji galbeni, uscați, încrețiți ca o

pungă sărăcăcioasă. «Bunul meu prieten, simți atâta ușurare în plâns și atâta bucurie să poți să te destăinuiești cuiva... vorbi el, silindu-se să-și țină suspinurile cari-l înecau.

— O, da, e singurul moment fericit acesta în viața mea, când îmi pot spune cuiva păsul.—«Vino, prietene, vino copilul meu, în noaptea aceasta vei cunoaște multe, mai multe decât iar fi în puterea acestei slabe ființe să cunoască vr'o dată. Pictorul deslipi lumânarea din colțul mesei și trăgându-mă încet după el, deschise așa, mă trecu printr'o tindă plină de tot felul de mărunțișuri: haine vechi, scaune stricate, pensule rupte, tablouri neisprăvite, aruncate grămadă în toate părțile. Ocolirăm un dulap mare de nuc—o minune de sculptură, din timpurile îndepărtate, în care fiecare scobitură era un simbol, așezat fără ordine în drumul nostru și în urmă răzbirăm într'o cameră de formă dreptunghiulară, scundă fără nici o fereastră, umedă și întunecoasă ca un mormânt. În fund o canapea îmbrăcată în catifea neagră și o masă triunghiulară cu semne cabalistice abia se deslușeau prin bezna ce le învăluia. Un tablou ce acoperea întreg peretele din fața noastră, atârna înfășurat într'o pânză albă ca de sicriu, numai cadru rămas liber refracta lumina slabă a lumânării ca undulările argintii ale unei ape curgătoare. Incof, era noapte profundă. Impietrisem în mijlocul acelei camere, așa fi voit să țin, să fug, dar simțeam o istovire completă a mușchilor. Mă cuprinsese o frică ca în apropierea morții. Flori reci îmi cutreerau tot corpul... și bătrânul ședează de liniștit! Poate mai bine de trei sferturi de oră am stat așa în picioare, cu respirația stinsă, fără nici o voință. Bătrânul pictor îmi făcu semn să viu; mă așezai lângă el pe canapea.

Așa, acum vei afla totul,—vocea-i răsuna sinistru, vei afla toată durerea mea,—buzele îi tremurau, mușchii i se contractase și c'un oftat prelung își stăpâni plânsul.

— Dragul meu, în ziua în care am venit la tine, în care te-am turburat atâta, eram stăpânit de o grozavă durere. E adevărat că de mult timp plutesc în acest element ca într'o apă întinsă, fără hotar, dar sunt momente când se deslănțuiesc furtuni atât de puternice, când se dărâmă orice rezistență și când urlu, alerg ca un nebun și-mi văjje sângele în cap ca mугetul mării. Oh, ce durere. Ce durere! Așa eram în ziua când am venit la tine. Se opri puțin și-și îndreptă bagheta pe masa triunghiulară, apoi continuă cu glasul încet, aproape stins, și cu nepăsarea accia care mă scosese din fire în ziua primei noastre întâlniri.—Sunt douăzeci de ani de când mă zbucium, douăzeci de ani pe când s'a deslănțuit furtuna. Plecasem de la Neapole, locul meu natal, leagănul visurilor și al fericirii mele, silit de împrejurări să-mi caut aiurea existența. Aveam un singur copil, atunci, o fetiță, în colo pierdusem tot, tot absolut tot, înțelegi? N'aveam nimic decât iubirea nemărginită pentru copila mea, singura-mi fericire, și arta cu care puteam să-mi târăsc zilele de azi pe mâine, în colo nimic.

Am sosit aici; e de prisos să-ți spun cum am dus-o: în nicioparte nu e mai umilită arta ca în țara aceasta. Dar am trăit nu pentru mine, căci de-ar fi fost vorba de mine... dar nu, era iubirea, oh! iubirea... care mă reținea. Copila se făcuse mare; am căutat să-i fac singur educația și am reușit. Atunci, când ore și zile întregi ședeam lângă ea, discutând lucruri pe cari o minte la o așa fragedă vîrstă n'ar fi putut să le înțeleagă, câtă fericire nu năpădea inima mea de tată! Mizeriile zilei toate, toate erau îngropate în acele clipe. După cinci ani de zile mă întrecea pe mine în pictură; primul tablou era o minune dar nu, ea niciodată n'a limitat opera și după câțva timp, acelaș semn fatal i-a stricat totul. Era dezolată. Am căutat s'o mângâi dar n'a fost chip. O săptămână a stat închisă. Con-

cepu o altă lucrare și tocmai în culmea fericirii momentul fatal veni, umbra iar apărui și nărui totul. D'atunci viața ei fu o lungă suferință, o lungă desnădăjduire. Ședeam, în zilele când eu nu puteam câștiga nimic, când răbdând de foame, suferind gerul aspru al ernei, nu se îndura nimeni să-mi cumpere măcar o iconiță, nici un trecător nu-și arunca ochii la tablourile expuse la fereastra căsuței noastre, ședeam lipiți unul de altul și căutând în viitorul ei fericirea amândurora, ne mângâiam prezentul. Lacrămile îmi înecau ochii când tremurând de frig mă mângâia cu mânuțele ei reci ca ghiața pe obraji-mi plânși și istoviți de viață, când suspinând îmi, șoptea dureros lângă ureche: «Tată, tată, de ce să fim noi așa nenorociți?!...» Oh! Dumnezeule, plângeam ca un copil. Iarna cu asprimea ei a trecut ca o veșnicie iar în primăvară copila se pomeni cu o tuse seacă. La început nu i-am dat așa mare îngrijire, credeam c'o să treacă, c'asa sunt copiii dar când am văzut că n'o slăbește, când am văzut că scuipa sânge, un fior rece m'a cuprins ca un cutremur. Moartea soției mele mi se înfățișa ca o prăpastie. Ce era să mă fac, îi moștenise boala și smulgerea ultimei mele bucurii era inevitabilă. Pe toamnă a căzut la pat; două săptămâni de zile a stat iar închisă în casă; n'a vrut nimic, nici cel puțin să mă vadă. Când am putut intra, în ultima zi, tabloul era isprăvit. Lucrase un tablou de o concepție genială, era o operă celebră: «Resemnare», așa îl intitulase. Oh! câtă asemănare, câtă asemănare cu al tău, iubite prietene!—Se ridică și smulse pânza din perete: «Iată-1!» Era atât de liniștit arătându-mi-l, că nici nu părea că vorbește el. Tabloul era identic cu al meu, dar execuția era mult mai perfectă. Părea o viață acumulată în acele forme moarte. Mult timp rămăsei cu ochii fixați pe pânza rece a tabloului pe care fusese așternute acele linii triste: expresia vie a zbuciumului, a durerii și a blândeii resemnări. Nenorocitul tău își încheie povestea: Ultima trăsură a fost sfârșitul fericirii și bucuriei mele. S'a stins încet ca o lumină, în brațele mele, în suspinurile și sărutările mele...

Vei crede poate că am înmormântat-o în rând cu ceilalți, vei crede că m'am conformat stupidelor legi de stat și religie, că am ascultat minciunile și gugu-măniile preoților?!...

Nu, nu, iubitul meu, nu; ea n'a fost din rândul celor mulți, a fost o materie prea fină spre a i se putea alege un loc deosebit în lumea ei!

Iată: — bătrânul luă lumânarea, se aplecă pe podeala camerei, apucă un belciug de fier și ridică greoi piatra de pe mormânt. În fundul mormântului, pe chipul ei palid ca ceara se vedea încă sublimcele trăsături ale resemnării.— Aici vom fi de acum în colo, trei tovarăși buni în discuțiile ce te interesau iubită Marta!

Vom fi atât de bine aici la mormântul tău, iubita mea copilă... Nu e așa, scumpă Marta!...

Tabloul din perete în acel moment părea că se înfioară; se clătina o clipă. Bătrânul lăsă piatra jos și pornirăm amândoi pe același coridor pe unde venisem.

Afară era lumină; se revărsau zorile, în oraș era sărbătoare, muzica se auzea departe, ca într'un vis, întonând agale finalul unui vals; lumea veselă împodobită de cocarde multicolore alergă pe sub fereastra camerei bătrânului pictor. Era nunta unui mare bogătaş.

Contrastul fu atât de puternic, încât lacrămile se porniră șiroaie din ochii amândurora.

I. N. RĂȘINARI.

BIBLIOGRAFIE

- Vasile T. Dimitrescu, *Tendințe pedagogice moderne*. Băila, 1909, 75 bani.
 Eminescu *Comemorativ* editat de Octav Minar, Iași.
 N. Zaharia: *Critica literară*, București, 1909.

Ciocolata și Cacao Zamfirescu

Sunt preferate de cunoscători

Analizează complet urine

sânge, lapte, secrețiuni, suc gastric, fecale, paraziți, tumori, etc. — ră, miere, stufe, etc.

Laboratorul — rului **G. Robin**

singurul Dr. în medicină specialist cu o practică de Laborator de 15 ani,
De 11 ani Șef de Laborator al Spitalelor Civile
Str. I. C. Brătianu (Telefon 13/69)

— Cel mai mare laborator particular de —

Bacteriologie, Microscopie și Chimie

Vase pentru strins urină, etc. și instrucțiuni se trimit la cerere.

— Să nu lipsească din nici o casă —

Franzbranntwein „Dr. KONYA“

Fricțiune întăritoare pentru *musculatură*, infailibilă contra durerilor reumatismale, la gută, lumbago și ori-ce răceli. Intreține sănătatea, puterea și frumusețea corpului. — Flacon de buzunar 50 bani. Flaconul original LEI 2.

— **Franzbranntwein cu Menthol**

de Dr. Konya se distinge prin puterea sa antisepctică și răcoritoare. Ca atare este recomandat în special contra durerilor nevralgice, durerilor de cap și contra afecțiunilor catarale.

Flacon de buzunar 60 bani. — Flaconul original LEI 2.25
— SE GĂSEȘTE LA FARMACII ȘI DROGUERII —

Ferți-vă de imitațiuni! Veritabilul Franzbranntwein Dr. Konya poartă marca „Fortuna“ depusă la Tribunal și semnătura Dr. Konya și fiu pe gâtul sticlei.

BANCA COMERCIALA
DIN
TURNU-SEVERIN.

SOCIETATE ANONIMA PE ACȚIUNI

Capital social 300.000 Lei

Face cunoscut onor. public că,
PRIMEȘTE ORI-CE SUME LA ECONOMIE
SPRE FRUCTIFICARE,
IN CONDIȚIUNI FOARTE AVANTAGIOASE
PENTRU DOMNII DEPUATORI

Cu deosebită stimă:
BANCA COMERCIALĂ DIN T.-SEVERIN

SOCIETATE ANONIMĂ
Președinte, T. Costescu. Director, I. Giurescu.

VILE
DUILIU ZAMFIRESCU

— 2, STRADA ZORILOR, 2 —
Palatul Muntelui de Pietate
TELEFON No. 25/97

Vinuri de cea mai superioară calitate

LOCAL DE CONSUMAȚIE

Serviciu la domiciliu

Angrosiștilor li se acordă rabat

SANATORIUL
Dr. GEROTA

CONSTRUIT ȘI MONTAT

Special pentru tratamentul boalelor chirurgicale

Operațiuni și faceri

Bulevardul Ferdinand 48, București

TELEFON 1/44

Cea mai ingenioasă mașină de scris este

YOST

Singura care scrie fără panglici
MODEL 10: cu claviatura dublă.
MODEL 15: cu scrisul vizibil și claviatura simplificată.

Cu tabulator pentru tablouri, devize, etc. Cu adaptor pentru scrisul în mai multe culori.

BUCUREȘTI

Calea Victoriei No. 54

TELEFON